

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

ФАКУЛЬТЕТ ПЕДАГОГІКИ, ПСИХОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

КАФЕДРА ПЕДАГОГІКИ ТА МЕТОДИКИ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

**РОЗВИТОК ОБРАЗОТВОРЧИХ УМІНЬ І НАВИЧОК
УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЗАСОБАМИ ЖИВОПИСУ**

Кваліфікаційна робота

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконала:

студентка 2 курсу, групи 613

спеціальності «Початкова освіта»

ДРОЗДИК КАТЕРИНА РОМАНІВНА

**Керівник: кандидат педагогічних наук,
доцент Шестобуз О.С.**

*До захисту допущено
на засіданні кафедри
протокол № 3 від 7 листопада 2023 р.*

Зав. кафедрою _____ проф. Романюк С.З.

ЧЕРНІВЦІ – 2023

АНОТАЦІЯ

Дроздик К.Р. Розвиток образотворчих умінь і навичок учнів початкових класів засобами живопису. – Рукопис. Магістерська робота на здобуття освітнього ступеня магістра зі спеціальності 013 Початкова освіта. – Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. – Чернівці, 2023. – 87 с.

У магістерській роботі автором обґрунтовано особливості розвитку образотворчих умінь і навичок учнів початкових класів засобами живопису. Образотворча діяльність на уроках образотворчого мистецтва базується на формуванні практичних умінь і навичок молодших школярів, які є основою особистісного творчого розвитку.

Розкрито актуальність проблеми розвитку образотворчих умінь і навичок учнів в освітньому процесі, визначено вікові особливості розвитку образотворчих умінь і навичок молодших школярів, здійснено характеристику засобів живопису у розвитку образотворчих умінь і навичок учнів початкових класів. З використанням живописних засобів на уроках образотворчого мистецтва розвивається художньо-естетичне ставлення молодших школярів, насиченість різними живописними матеріалами у практичній діяльності.

На уроках образотворчого мистецтва здійснено дослідження стану сформованості образотворчих умінь і навичок учнів початкових класів засобами живопису. Обґрунтовано особливості ознайомлення зі змістом живописних творів у процесі розвитку образотворчих умінь і навичок молодших школярів, який базується на вивченні кольору, композиції, форми, об'єму та просторових відношень. Виокремлено форми, методи та прийоми розвитку образотворчих умінь і навичок учнів початкових класів засобами живопису.

Ключові слова: вміння, навички, практичні вміння, урок образотворчого мистецтва, образотворчі вміння та навички, образотворча діяльність, живопис, засоби живопису, живописні матеріали.

ABSTRACT

Drozdyk K.R. Development of artistic abilities and skills of primary school students by means of painting. – Manuscript. Master's Degree Program for Master's Degree in Specialty 013 Primary Education. – Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University. – Chernivtsi, 2023. – 87 p.

In the master's work, the author substantiated the peculiarities of the development of artistic abilities and skills of elementary school students by means of painting. Art activities in art classes are based on the formation of practical abilities and skills of younger students, which are the basis of personal creative development. The relevance of the problem of the development of artistic abilities and skills of students in the educational process was revealed, the age-specific features of the development of artistic abilities and skills of younger schoolchildren were determined, the characteristics of painting tools in the development of artistic abilities and skills of elementary school students were carried out. The peculiarities of familiarization with the content of paintings in the process of developing the visual skills and skills of younger schoolchildren, which is based on the study of color, composition, form, volume and spatial relations, are substantiated. Forms, methods and methods of development of artistic abilities and skills of elementary school students by means of painting are singled out.

Key words: skill, skills, practical skills, fine art lesson, fine art skills and skills, fine arts, painting, painting tools, painting materials.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ОБРАЗОТВОРЧИХ УМІНЬ І НАВИЧОК УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЗАСОБАМИ ЖИВОПИСУ.....	
1.1. Актуальність проблеми розвитку образотворчих умінь і навичок учнів в освітньому процесі.....	9
1.2. Вікові особливості розвитку образотворчих умінь і навичок молодших школярів.....	17
1.3. Характеристика засобів живопису у розвитку образотворчих умінь і навичок учнів початкових класів.....	28
Висновки до розділу1.....	36
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ОБРАЗОТВОРЧИХ УМІНЬ І НАВИЧОК УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЗАСОБАМИ ЖИВОПИСУ.....	
2.1. Дослідження стану сформованості образотворчих умінь і навичок учнів початкових класів засобами живопису.....	38
2.2. Ознайомлення зі змістом живописних творів у процесі розвитку образотворчих умінь і навичок молодших школярів.....	45
2.3. Форми, методи та прийоми розвитку образотворчих умінь і навичок учнів початкових класів засобами живопису.....	53
Висновки до розділу 2.....	63
ВИСНОВКИ.....	66
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	69
ДОДАТКИ.....	73

ВСТУП

Актуальність дослідження. У сучасному освітньому процесі розвиток образотворчих умінь і навичок учнів початкових класів знаходиться в основі активної підготовки учнів до реалізації у подальшій життєдіяльності з початкових класів. Для гармонійного розвитку школярів в цьому аспекті недостатньо мати тільки теоретичні знання.

Особлива роль належить здатності учнів нестандартно та творчо виконувати різноманітні практичні завдання, володіння предметною компетентністю. Один з основних способів оновлення змісту початкової освіти є врахування вимог і потреб учнів, орієнтування в освітньому процесі на отримання ключових компетентностей, які засновуються на теоретичних знаннях, практичних вміннях і навичках, цінностях і здобутому досвіді під час навчання.

В основі початкової освіти від початку навчання учнів у закладах освіти має забезпечуватися їхній гармонійний розвиток, цілеспрямованість під час виявлення та розвитку задатків і здібностей школярів у практичній діяльності, створюватися умови для оволодіння образотворчими вміннями та навичками.

Образотворча діяльність на уроках образотворчого мистецтва базується на формуванні практичних умінь і навичок молодших школярів, які є основою особистісного творчого розвитку та сприяють засвоєнню цінностей художньої культури.

У нормативних документах завданнями початковою освітою є формування предметної компетентності учнів з мистецької освітньої галузі, що відзначається здатністю до осмислення та творчої реалізації на уроках образотворчого мистецтва. У цьому аспекті відбувається розвиток під час сприймання змісту образотворчих творів та практичне опанування вміннями та навичками в практичній діяльності.

Важливою є мета вивчення мистецької освітньої галузі в початкових класах, яка окреслює формування під час сприйняття, перетворення, оцінювання дітьми змісту художніх творів та здатністю до впровадження у практичну діяльність предметних мистецьких компетентностей, які утворюють цілісність та єдність в основі світосприйняття, а також можливості до художньо-творчого самовдосконалення.

Стан дослідження проблеми. Основні аспекти проблеми розвитку образотворчих умінь і навичок молодших школярів висвітлюються у працях дослідників. Так, у психолого-педагогічних дослідженнях І.Беха, В.Роменця, В.Сухомлинського та ін. зазначається про психофізіологічні особливості розвитку молодших школярів, які сприятимуть формуванню практичних умінь і навичок на уроках.

У дослідження зазначеної проблеми вагомий внесок зробили вчені С. Гончаренко, І. Малафіїк, О.Рудницька, О.Савченко, М. Фіцула та ін., вони визначили види практичних умінь і навичок, які формуються в початкових класах, значення образотворчих умінь і навичок для особистісного розвитку, розкрили особливості та етапи процесу розвитку та вдосконалення умінь і навичок учнів.

Ефективність педагогічних умов, які необхідні для сприятливого розвитку образотворчих умінь і навичок молодших школярів в образотворчій діяльності висвітлюються у працях Д. Джола, І. Демченко, О. Красовська, Г. Падалка, В. Томашевський, Г. Шевченко, А. Щербо та ін. Вказуються методичні поради щодо розвитку образотворчих умінь і навичок учнів початкових класів, рекомендуються досить дієві методи та прийоми роботи.

Аналіз основних наукових положень про розвиток образотворчих умінь і навичок учнів початкових класів засобами живопису надає можливість відзначити, що дослідниками розглядалися тільки окремі питання, та не достатня увага приділена змінам в освітньому процесі. Тому, вказані аспекти сприяли вибору теми магістерської роботи *«Розвиток образотворчих умінь і навичок учнів початкових класів засобами живопису»*.

Мета дослідження – обґрунтувати особливості розвитку образотворчих умінь і навичок учнів початкових класів засобами живопису.

Завдання дослідження:

- проаналізувати актуальність проблеми розвитку образотворчих умінь і навичок учнів в освітньому процесі;
- визначити вікові особливості розвитку образотворчих умінь і навичок молодших школярів;
- охарактеризувати засоби живопису у розвитку образотворчих умінь і навичок учнів початкових класів;
- розкрити зміст, форми, методи та прийоми розвитку образотворчих умінь і навичок учнів початкових класів засобами живопису.

Об’єкт дослідження – розвиток образотворчих умінь і навичок учнів початкових класів засобами живопису.

Предмет дослідження – особливості розвитку образотворчих умінь і навичок учнів початкових класів засобами живопису.

Досягнення окресленої мети та завдань дослідження здійснювалося завдяки **методам:**

- теоретичним: аналіз наукових джерел, педагогічного досвіду вчителів, систематизація, узагальнення, порівняння, класифікація з проблеми дослідження;
- емпіричним: констатувальний експеримент, педагогічне спостереження, бесіда, опитування;
- математичним методам обробки результатів дослідження.

Теоретичне значення дослідження полягає в аналізі актуальності проблеми розвитку образотворчих умінь і навичок учнів в освітньому процесі, визначенні вікових особливостей розвитку образотворчих умінь і навичок молодших школярів, дослідженні стану сформованості образотворчих умінь і навичок учнів початкових класів засобами живопису, розкритті змісту, форм, методів і прийомів розвитку образотворчих умінь і навичок учнів початкових класів засобами живопису.

Практичне значення дослідження полягає у застосуванні матеріалів дослідження у практичній діяльності вчителями на уроках образотворчого мистецтва, при формуванні художньо-творчого потенціалу молодших школярів в образотворчій діяльності з метою вдосконалення образотворчих вмінь та навичок засобами живопису, розвитку творчих здібностей учнів.

Структура магістерської роботи. Магістерська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ОБРАЗОТВОРЧИХ УМІНЬ І НАВИЧОК УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЗАСОБАМИ ЖИВОПИСУ

1.1. Актуальність проблеми розвитку образотворчих умінь і навичок учнів в освітньому процесі

Суть тісного зв'язку образотворчого мистецтва з життєдіяльністю особистості зумовлений змістом практичної діяльності на уроках та охоплює різноманітні людські взаємини, може відтворювати об'єкти та явища навколишнього світу.

У процесі опанування різноманітних об'єктів природи завдяки образотворчому мистецтву, учні навчаються ставитися до навколишньої дійсності, виробляти відношення до свого внутрішнього світу, здійснювати пізнання міжособистісних взаємин та життєвих факторів, які можуть впливати на характерні властивості, відношення та особистісний розвиток, виокремлюються зміни у практичній діяльності.

Поняття «уміння» у довідниковій літературі визначається як спосіб навчання, який опановується суб'єктом, за допомогою якого можуть виконуватися певні дії та відбуватиметься забезпеченість сукупності отриманих знань, практичних навичок у діяльності.

У педагогічному словнику С. Гончаренка: «вміння формується шляхом вправ і створює можливість виконання дії не лише у звичних, а й у змінених умовах» (С.Гончаренко, 1997, с. 58).

І. Малафіїк наголошує: «уміння – це заснована на знаннях готовність людини виконувати ту або іншу діяльність, уміння неможливі без знань і формуються лише на їхній основі» (І. Малафіїк, 2005, с. 149).

На думку І. Малафіїк: «знання самі по собі, без умінь їх застосовування мали б невелику цінність. Уміння надають знанням особливої ваги і

значущості, тому уміння можна визначити як знання в дії. В кожному продукті людської діяльності втілені ті уміння, використання яких у свій час привело до появи цього продукту. Знання – продукт людської діяльності, отже, в них втілена діяльність із добування і застосування цих знань. Це і є основою для виділення умінь, формування яких є обов'язковим у навчальному процесі. Обов'язковим тому, що наступне покоління засвоює досвід старшого в справі добування знань і, не пройшовши логічного шляху появи цих знань, школярі не могли б знати, звідки вони взялися» (І. Малафіїк, 2005, с. 149).

У педагогічній науці не відокремлюються поняття знання та вміння, вони відзначаються підпорядкованістю та взаємопов'язаністю один з одним. У їхньому співвідношенні цілей і засобів знання базуються на основі вмінь і можуть бути певними засобами, а вміння виокремлюються в меті, до якої в освітньому процесі треба прагнути.

У дослідженнях зустрічаємо висловлення, що неможливим є навчання дитини творчості, однак вчитель може озброїти її необхідними вміннями, навичками та знаннями, які допоможуть у процесі творчості.

За О.Савченко: «у процесі навчання спочатку дитина отримує знання, на їх основі формуються вміння. Причому, знання, які не співвіднесені із вміннями дитини на сучасному етапі не вважаються повноцінним продуктом навчання. Адже у дитини, яка володіє виключно знаннями, не поєднує їх із вміннями, не сформована готовність до розв'язання практичних задач» (О.Савченко, 1997).

Н.Волкова відзначає: «уміння є дією, яка виконується певним способом і з певною якістю» (Н.Волкова, 2001).

М.Фіцула зазначає: «вміння є системним утворенням, стійкою цілісністю в структурі діяльності суб'єкта, яке складається з методів орієнтування у зовнішній і внутрішній частині власної діяльності, знань, навичок виконання діяльності у залежності від зміни початкових умов.

Вчений зауважує, що вміння зовні проявляються в успішному та нескладному вирішенні певних завдань» (М.Фіцула, 2006).

Науковцями трактується значення вмінь, оскільки завдяки вмінням є можливість застосовувати отримані теоретичні знання у різні практичні способи, намагатися їх реалізувати у конкретній діяльності, яка є звичною, або новою, коли може відбуватися перехід від репродуктивного до творчого відтворення навчального матеріалу.

Серед умінь виокремлюються такі, які доцільно зорієнтувати на відтворення способів навчальної діяльності, виконання певних дій та визначення їхніх алгоритмів. У процесі їх опанування розвиваються різні способи навчальних дій, а навчальна діяльність учнів переходить на більш якісний рівень.

У навчальній діяльності вчитель має звернути увагу школярів на відтворення та виконання ними чіткості в діях, можливість у їх застосуванні у нових практичних ситуаціях. Саме такі умови можуть сприяти школярам у формуванні вмінь застосовувати отримані ними знання в життєвих ситуаціях і діяльності.

У процесі формування практичних умінь, оволодінні новими знаннями та їхньому використанні, молодші школярі залучаються до діяльності, яка базується на аналізі, порівнянні, класифікації, узагальненні, запам'ятовуванні та ін.

В освітньому процесі учні повинні сформувати власні навчальні вміння. У науковій літературі виокремлюються загальнонавчальні вміння, які можна прослідкувати в різних навчальних дисциплінах, та спеціальні вміння, які специфічні для конкретної дисципліни.

У працях учених відзначається тісний взаємозв'язок суті умінь і навичок. У педагогічному словнику С. Гончаренка зазначено: «вміння – це готовність до свідомих і точних дій, а навичка – це автоматизована ланка цієї діяльності, елементи вмінь часто переходять в навички» (С. Гончаренко, 1997, с. 221).

Дослідниками визначаються та називаються саме навички як необхідні елементи практичних умінь. Під час оволодіння певними навичками здійснюється продуктивна навчальна діяльність.

У процесі навчання навички є тими навчальними діями, які можуть бути отримані завдяки багаторазовому використанню у вигляді автоматизованого характеру прояву. Під час оволодіння учнями теоретичними знаннями та практичними вміннями можуть виявлятися їхні автоматизовані складові у виконанні різноманітних видів начальної діяльності.

Навички є повністю автоматизовані та можуть реалізуватися на рівні підсвідомого контролю.

Позиція О.Савченко наступна: «навички – це автоматизовані компоненти свідомої дії людини, які виробляються в процесі її виконання. Навичка виникає як свідомо автоматизована дія і потім функціонує як автоматизований спосіб її виконання. Якщо мова йде про те, що певна дія стала навичкою, це означає, що індивід в результаті виконання вправи отримав можливість здійснювати дану операцію таким чином, що її виконання не виступає свідомою метою» (О.Савченко, 1997).

Основна відмінність між суттю вмінь і навичок у тому, що вміння є усвідомленими, їхнє здобуття здійснюється завдяки контролю свідомості молодших школярів, а навички не контролюються, бо є автоматизованими діями.

Такий підхід є правильним, оскільки осмислюється внутрішній механізм під час виконання учнями певних дій на рівні опанування навичками. Виокремлення навичок і спроможність учнів у здійсненні зовнішнього контролю дозволяє організовувати на практиці сприятливі умови у самостійному виконанні певних дій під час отримання нових знань та удосконалення вмінь. Тому, навички є автоматичною дією та важливим елементом у навчальній діяльності.

Вказаного підходу у загальному дотримуються сучасні педагоги.

У дослідженнях І. Малафіїк наголошується: «навички поряд з вміннями є однією з форм вираження досвіду здійснення людської діяльності. Якби людина не володіла навичками, їй кожен раз, за необхідності виконувати одну й ту саму роботу, довелось б витратити багато зусиль і часу, щоб цю роботу виконати. Якщо вміння – це готовність до свідомих і точних дій, то навички – це автоматизована ланка цієї діяльності. Навички – це автоматизовані вміння. Вони здійснюються без участі свідомості, але під її контролем» (І. Малафіїк, 2005, с. 150).

Серед навичок виокремлюються інтелектуальні та практичні навички. У процесі вивчення матеріалу з навчальної дисципліни передбачено опанування молодшими школярами певними практичними навичками, які специфічні щодо змісту конкретного навчального предмета.

У поглядах дослідників особлива увага звертається на власне процес формування практичних умінь учнів.

Так, М. Фіцулою відзначається: «існують такі рівні сформованості в учнів умінь і навичок:

- не володіють діями, коли спостерігається несформованість умінь;
- ознайомлюються зі специфікою дій, але вміння їх виконувати відбувається тільки за допомогою педагога;
- володіють вміннями здійснювати самостійно дії за певним зразком;
- самостійно виконують дії з чітким усвідомленням кожного кроку;
- сформованість навичок, коли дії виконуються правильно та автоматично» (М.Фіцула, 2006).

Навчальні практичні вміння не завжди можуть досягти автоматичності у відтворенні, коли їх називають навичками. Окремі вміння можуть бути сформованими у процесі навчання переважно з рівнем опанування самостійними вміннями, але за поданим зразком. Важливими є виокремлення загальних умінь, які формуються протягом навчання до відповідного рівня самостійно виконання дій, які чітко усвідомлюються на кожному кроці та вдосконалюються у навчальній діяльності.

За С. Гончаренком: «навички виробляються у всіх видах навчальної діяльності. Вони формуються на основі застосування знань про певний спосіб дії шляхом цілеспрямованих планомірних вправлянь, тобто специфічним методом формування навичок є вправи» (С. Гончаренко, 1997, с. 221).

М. Фіцула визначає вправи, що є багаторазовими при повторенні певних дій, видів діяльності, на меті яких засвоєння, яке базується на осмисленні та може підпорядковуватися усвідомленому контролю та корекції.

Основними видами практичних вправ, які є доцільними для використання в освітньому процесі є такі:

- підготовчі вправи, які готують учнів до сприйняття нового теоретичного матеріалу та практичних способів використання отриманих знань;

- вступні вправи, які сприяють засвоєнню нового навчального матеріалу за допомогою розрізнення споріднених ознак понять і дій;

- пробні вправи, які базуються на навчальних завданнях з використанням тільки що здобутих знань;

- тренувальні вправи, які ґрунтуються на отриманні учнями вмінь і навичок на уроках за поданим зразком, навчальними завданнями з чіткою інструкцією до них;

- творчі вправи, які є вправами вищого рівня, бо їхній зміст і методи виконання наближаються до життєвих ситуацій;

- контрольні вправи, які знаходяться в основі навчальних письмових, практичних вправ (М.Фіцула, 2006, с. 127).

Зазначена класифікація практичних вправ є ґрунтовною, бо вказує на основні види вправ з відповідними про них загальними враженнями та уявленнями. У кожній навчальній дисципліні є свій специфічний зміст і види вправ, які відрізняються від інших, і вправи матимуть різні варіанти виконання в залежності від змісту навчального завдання.

Вказані особливості сприяють розвитку образотворчих умінь і навичок молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва, коли практичні вправи та завдання застосовуються при вивченні різних видів образотворчого мистецтва, основним з яких є живопис.

У дослідженнях пропонуються ідеї до визначення необхідної кількості вправ і завдань. Так, М. Фіцулою зазначається: «кількість вправ залежить від індивідуальних особливостей школярів і має бути достатньою для формування навички. Також важливо, щоб вправи не були випадковим набором однотипних дій, вони мають ґрунтуватися на системі, чітко спланованій послідовності дій, поступово ускладнююватися. Їх не слід переривати на тривалий час. Ефективність вправління залежить і від аналізу його результатів» (М.Фіцула, 2006, с. 127).

Якщо практичних вправ не вистачає, тоді є труднощі у виробленні навичок, які можуть формуватися неправильно. І навпаки, під час надмірної кількості практичних вправ відбудеться перевантаження зусиль молодших школярів.

Тому, треба враховувати, що чіткість у виконанні школярами однакових вправ послідовно та досягнутий результат ними, будуть сприятливими для учнів під час заохочення, викликатимуть задоволення від виконання навчального завдання на уроках. Проте, досить швидко задоволення може бути змінене згасанням інтересу до практичної діяльності.

Визначення кількості практичних вправ вимагає оптимальності, окреслення їх потрібне з опорою на глибокі знання навчального матеріалу з предмету та проявами індивідуальних особливостей молодших школярів, рівня їхньої підготовки, їхнього віку, розвитку творчих здібностей у процесі образотворчої діяльності.

Окреслені наукові положення знаходяться в основі дослідження проблеми розвитку образотворчих умінь і навичок молодших школярів засобами живопису.

Проблемі розвитку образотворчих умінь і навичок молодших школярів присвячені наукові розробки з початком появи перших художніх шкіл. Той період відзначився основними складовими мистецької освіти з виокремленням теоретичних знань з різних видів образотворчого мистецтва, зокрема живопису, а також образотворчих умінь і навичок у процесі художньої діяльності.

Тому, визначилися передумови у педагогіці мистецтва у становленні основних напрямків вивчення образотворчого мистецтва. Першим був напрям комплексного навчання малюванню. Характеризується він малюванням переважно завдяки сформованим практичним умінням і навичкам в практичній діяльності учнів з вивченням комплексних тем і розділів про навколишню природу, особливості дійсності тощо.

У змісті практичної діяльності дітей під час оволодіння образотворчими вміннями та навичками вказані теми виокремлюються малюванням на теми, малюванням з натури, декоративним малюванням і бесідами про види, жанри образотворчого мистецтва.

Цей напрям містить підвищену увагу саме до розвитку образотворчих умінь і навичок молодших школярів, все ж на ньому здійснювалося створення образів за допомогою зразків вчителя, що перешкоджає відтворенню художніх образів на основі естетичного сприймання навколишнього світу та образотворчої діяльності. У результаті цього підходу була спрощеність при вивченні образотворчого мистецтва.

Другий напрям серед особливостей надає перевагу під час розвитку вільного творчого виявлення молодших школярів. Значна увага приділяється активізації почуттєвих здатностей і творчих здібностей учнів (С.Коновець, 2000, с. 12).

У педагогічній науці було виокремлено теоретичні основи розвитку творчої уяви та художньої творчості школярів. Сьогодні поглиблено здійснюється розробка теоретичних і методично-практичних основ у творчому спрямуванні.

Методика навчання образотворчого мистецтва сьогодні розширюється та вдосконалюється впровадженням в освітній процес навчальних програм та підручників. У доповненні початкових варіантів програм з образотворчого мистецтва, які базувалися на розвитку образотворчих умінь і навичок молодших школярів за напрямками: зображення на площині та в об'ємі, сприймання творів образотворчого мистецтва, які були впроваджені в практичну діяльність вносилися потрібні зміни та доповнення, які вдосконалювали зміст (О.Красовська, 2011).

У результаті процесу розвитку образотворчих умінь і навичок молодших школярів відбувається спрямованість у реалізації освітнього процесу за напрямками в опануванні кольору, композиції, форми, об'єму і простору, при сприйманні навколишнього світу, сприйнятті творів образотворчого мистецтва.

Таким чином, у сучасній педагогічній науці приділяється значна увага проблемі розвитку образотворчих умінь і навичок молодших школярів. Науковцями висловлюються думки про вагоме значення вмінь і навичок в освітньому процесі, їхнє міцне взаємне поєднання зі знаннями, здійснення аналізу основних етапів їх розвитку та подальшого формування. У поглядах учених прослідковується можливість в отриманні ґрунтовних уявлень з досліджуваної проблеми.

1.2. Вікові особливості розвитку образотворчих умінь і навичок молодших школярів

У процесі розвитку образотворчих умінь і навичок молодших школярів вчитель має ґрунтовно знати вікові особливості учнів та враховувати їх. Молодші школярі є дітьми у віковій категорії від шести до десяти років, які навчаються у початкових класах і у цьому віковому періоді завершується етап дитинства. Під час опанування основного виду діяльності, а саме

навчання, дітьми молодшого шкільного віку перевага надається також ігровій діяльності.

У дослідженнях науковців відзначається важливість цього вікового періоду для навчання образотворчого мистецтва.

Так, І. Бех зауважує: «для молодших школярів притаманне образне мислення і емоційне сприйняття. Це зумовлене особливостями психофізіологічного розвитку дітей в цей віковий період, який завершує етап дитинства» (І. Бех, 1998).

Вагома роль у молодшому шкільному віці відзначається тим, що школярі мають здатність в опануванні нового виду діяльності, яким є навчання. У цей віковий період відбуваються значні зміни у психічному розвитку учнів, їхня життєдіяльність наповнюється новим змістом.

Крім того, у цьому віці здійснюється формування психічних новоутворень, завдяки яким молодші школярі можуть переходити на інші рівні пізнання навколишнього світу та самопізнання, відкривати власні нові можливості та творчі здібності.

Тому, навчальна діяльність відзначається суспільним характером за своїм змістом, оскільки в навчанні відбувається опанування надбань культури та мистецтва, які нагромаджені у суспільстві. Навчальна діяльність є суспільно значущою та оцінювальною за своїм виконанням, бо здійснюється відповідно до вироблених норм і правил. Також навчальна діяльність є провідною у молодшому шкільному віці у період її формування та розвитку.

Для молодших школярів характерна пластичність, яка відтворює можливості нервової системи у сприйманні певних впливів навколишньої дійсності, а також виокремлює особистісну готовність у процесі реагування на середовище та підвищену рухливість психічних процесів особистості.

У розвитку процесів розумової діяльності учнів цього віку активно здійснюється та створюється підґрунтя для вольових зусиль, цілеспрямованої

поведінки дітей у процесі навчання планувати та виконувати своєчасно заплановані дії.

Молодші школярі, які виконують конкретний вид образотворчої діяльності, а саме створюють живописний малюнок, мають чітко працювати за планом. Важливим у розвитку образотворчих умінь і навичок молодших школярів на уроках є переважно прояви у цьому віці саме наочно-образного мислення серед інших видів мислення.

І.Бех відзначає: «мислення у дітей молодшого шкільного віку, особливо на початковому етапі є емоційно-образним. Але у процесі навчальної діяльності поступово відбувається його перехід до абстрактно-логічного» (І. Бех, 1998).

За О.Савченко: «у процесі навчання під час розв'язування різноманітних навчальних завдань діти цього віку переважно спираються на реальні предмети або їх зображення. Поступово дитяче мислення поглиблюється і розширюється. Це виявляється в глибшому розумінні ними змісту вже відомих їм понять, в опануванні новими поняттями та в оперуванні ними» (О.Савченко, 1998).

На уроках образотворчого мистецтва доцільно сприяти у молодшому шкільному віці розвитку здатності учнів до аналізу, синтезу, узагальнення, порівняння, абстрагування, систематизації, що виокремлюються серед важливих операцій процесу мислення.

З початку навчання здійснюється використання практичного та образного аналізу при спостереженні оточуючих предметів, об'єктів і явищ у навколишньому світі. З часом аналіз має відрізнитися систематичністю у здійсненні.

Використання синтезу допомагає об'єднати частини в єдину систему з основою на попередньому аналізі, коли встановлюються певні зв'язки та відношення між частинами цілого. Здійснення синтезу може відбуватися при виконанні практичної діяльності, а сам процес синтезу відзначається систематичними образними, мовленнєвими ознаками та властивостями.

Відповідний рівень здійснення учнями операцій аналізу та синтезу є залежним від загального рівня розвитку школярів і від об'єктів, що є оточуючими та відносно яких спрямовуються дії. Сукупність здійснення аналізу та синтезу відбувається під час порівняння об'єктів у довкіллі.

При розвитку образотворчих умінь і навичок молодших школярів доцільно застосовувати порівняння в аспекті чіткого встановлення подібних і відмінних об'єктів і явищ навколишньої дійсності. Порівняння допомагає молодшим школярам досить легко виокремлювати відмінності у характерних рисах або їхню подібність.

Принципи систематичності та доступності навчання сприяють опануванню вмінь і навичок у визначенні та порівнянні подібних ознак, які доцільно використовувати при малюванні об'єктів і предметів з природи, навчанні змішувати різні фарби, при застосуванні вмінь у komponуванні елементів зображення.

У суті вивчення образотворчого мистецтва перевага надається можливостям для формування основних психічних процесів у молодших школярів: уваги, пам'яті, уяви, сприймання, мислення, пізнавальних інтересів, мовлення.

Наприкінці молодшого шкільного віку психічні процеси перетворюються на вищі психічні функції, вони відрізняються довільністю та опосередкованістю. Відповідно, важливими є основні види діяльності молодших школярів в освітньому закладі та вдома, а саме: навчання, спілкування, ігри, суспільно-корисна праця та художня діяльність.

Важливим у розвитку образотворчих умінь і навичок молодших школярів є перевага в молодшому шкільному віці значення у використанні мови та мовлення, із застосуванням аналізу та синтезу своїх вражень і ставлення до навколишнього світу, з утворенням психічних зв'язків, забезпечення у виробленні практичних дій, розвитку динамічності в образотворчій діяльності.

М.Савчин зазначає: «слід враховувати, що у дітей добре розвинені всі органи чуття, деякі з них мають певні особливості. Так, зі вступом до школи дитина має достатній рівень розвитку гостроти зору, розрізняє форми і кольори предметів. При цьому процес навчання пред'являє нові вимоги до сприйняття дітьми інформації, оскільки для засвоєння навчальної інформації необхідна довільність і усвідомленість перцептивної діяльності» (М.Савчин, 2007).

На уроках образотворчого мистецтва вчителем має чітко фіксуватися першочерговість у сприйманні учнями виділення зовнішніх яскравих ознак і властивостей предметів і об'єктів, бо у цьому віковому періоді ще не можуть учні зосереджуватися та проводити детальні спостереження за іншими особливостями, виокремлювати суттєві ознаки.

Серед завдань учителя важливим є розвиток сприймання у цьому віці, коли розкривається здатність до спостереження, чіткість при виявленні ознак предметів і властивостей об'єктів. Згідно до цих зусиль розвитку підлягають довільність, усвідомленість та вибірковість у сприйманні певного змісту, а не тільки зовнішні ознаки.

Л.Масол відзначає: «від початку навчання школярі виробляють вміння сприймати предмети відповідно до потреб та інтересів, які виникають у процесі навчання, і свого попереднього досвіду. Наприкінці молодшого шкільного віку спостереження стає спеціальною діяльністю, розвивається спостережливість як риса характеру» (Л.Масол, 2006).

У процесі сприймання молодшими школярами поступово виявляється більше довільності та цілеспрямованості з можливими труднощами у дітей при сприйманні форми предмета та його зображення, у розвитку спроможності розрізнити кольори та відтінки кольорів під час практичної діяльності на уроках.

З перших уроків вивчення образотворчого мистецтва найсприятливішим для молодшого шкільного віку вважається такий вид як живопис.

Оскільки, у живописі в учнів можуть формуватися можливості для спостереження та виокремлення ознак предметів і об'єктів навколишньої дійсності, коли мета спонукає до визначення та виявлення істотних елементів зображення, взаємозв'язків між ознаками та властивостями.

Важливим у молодшому шкільному віці є розвиток мимовільної уваги дітей. Саме увага вирізняється значущістю в особистісному розвитку молодших школярів, виокремлюється як провідна форма психічної діяльності, яка має спрямування та зосереджується на процесі усвідомлення під час сприймання явищ, предметів і об'єктів природи, здатністю виокремлювати власні переживання в емоційному стані.

У навчальній діяльності молодших школярів переважають привабливі зовнішні властивості та ознаки явищ і об'єктів природи, але це може бути перешкодою для проникнення у суть, ускладнити самоконтроль за практичною діяльністю.

У молодших школярів прояви уваги характеризуються недостатньою стійкістю, тому стійкість може виявлятися у зовнішніх діях, які знижуються при виконанні внутрішніх розумових дій. Потрібним є здійснення навчальної діяльності дітьми молодшого шкільного віку з почерговим впровадженням розумових зусиль та складанням плану дій у процесі малювання живописними матеріалами.

У процесі розвитку образотворчих умінь і навичок молодших школярів виникають труднощі у здійсненні розподілу та утримання уваги на об'єктах спостереження. Тому, потрібно пропонувати дітям навчальні завдання, які включатимуть одночасне виконання учнями декількох дій, у результаті яких мають виникати позитивні переваги у розподілі уваги.

Для вчителя потрібним є використання особливостей молодшого шкільного віку у проявах нестійкої уваги, яка може загостритися під час сприйняття цікавих художніх образів, що будуть збуджувати пізнавальну сферу інтересів школярів, спонукати пошуки у нових елементах

спостережуваних об'єктах і явищах дійсності, намагатися до глибшого осмислення та усвідомлення особливостей зображення.

Прояв образотворчих умінь і навичок молодших школярів відбувається завдяки усвідомленню у ставленні до об'єктів і явищ навколишнього світу. У молодшому шкільному віці процес сприймання та зацікавленості дійсністю є досить емоційним. Передається це відчуттями захоплення, радості від пошуків, здивуванням, переживанням успіхів у результатах діяльності, почуттями розчарувань при труднощах. Виявляються пізнавальні інтереси в образотворчій діяльності у вольових діях, у здійсненні певних зусиль, коли відбувається пізнання особливостей оточуючої дійсності.

У цьому віковому періоді в освітньому процесі знаходиться початок у формуванні довільної уваги. Ефективність здійснення довільної уваги учнями характеризується особливою увагою вчителя на чіткість в організації конкретних дій за зразком, що здійснюються самостійно дітьми у діях, та виконання дій, які скеровує вчитель.

Виконання навчальних завдань на уроках образотворчого мистецтва потребує виправлення недоліків у зображеннях, а учні мають поступово навчитися до керування власним діями та провідною довільною увагою у цьому віці згідно освітньої мети. Звичайно, поруч з довільною увагою функціонує та розвивається мимовільна увага. Її специфіка прояву пов'язана з охопленням яскравого та зовнішньо привабливого вигляду предметів, з потребами та пізнавальними інтересами, які можуть виникати у практичній діяльності.

У розкритті проблеми розвитку образотворчих умінь і навичок молодших школярів треба враховувати, що учні початкових класів мають специфічні прояви у спонукальній сфері, коли у цей віковий період відзначаються особистісні потреби та мотиви, в основі яких ті, що були сформованими у дошкільному віці (І.Трухін, 2004, с.124).

У молодшому шкільному віці вагомою є передусім потреба в ігровій діяльності. Відповідно, особливими у подальшому виокремлюються потреби

учнів в емоційному враженні від побаченого та певному ставленні до нього. Тому, вони є міцною базою для розвитку образотворчих умінь і навичок молодших школярів

Прояви пізнавальних потреб молодшими школярами належать до впливу навчальної діяльності, яка розвиває стійкі мотиви, знаходяться в основі провідних мотивів саме у навчальній діяльності. Переважно вони зумовлені змістом процесу навчання та пов'язані з формами та методами у навчальній діяльності.

У мотивах виокремлюються пізнавальні інтереси молодших школярів до оволодіння у різні способи навчальної діяльності, а саме образотворчою діяльністю, яка базується на проявах мотивів до змісту образотворчого матеріалу.

Також є мотиви, що не залежать від змісту освітнього процесу. Серед них важливими є соціальні мотиви: успішність у навчанні, сумлінність праці, та особистісні мотиви, які є у прагненнях і бажаннях у визнанні, схваленні оточуючих, отриманні бажаних позитивних оцінок.

Г.Падалка підкреслює: «існують певні особливості у процесі розвитку пам'яті учнів молодшого шкільного віку, зокрема в цей час активно змінюється співвідношення мимовільного й довільного запам'ятовування. Активно використовується мимовільна пам'ять, але інтенсивно розвивається в цей період і довільна пам'ять. Довільне запам'ятовування буває найпродуктивнішим тоді, коли матеріал, який запам'ятовує учень, стає змістом діяльності школярів і викликає в них певне емоційне ставлення» (Г.Падалка, 1998, с. 55).

І.Демченко відзначає: «характерним для цього віку є створення образів у мисленні. Молодші школярі краще запам'ятовують незвичний матеріал, створюючи на його основі образ. Учням 3 і 4 класів легше створювати такі образи, ніж першокласникам, їхні образи яскравіші, чіткіші і тому краще запам'ятовуються» (І.Демченко, 2003).

В образотворчій діяльності учнів однією з важливих складових є розвиток уяви. В основі формуванні уяви в молодшому шкільному віці відстежується перехід від репродуктивної уяви до створення елементарних уявлень у творчому вираженні, що прослідковується під час створення нових художніх образів у практичній діяльності. У розвитку творчої уяви школярів важливе значення мають спеціальні знання та досвід.

На думку С.Коновець: «у початковій школі можуть збагачуватися та урізноманітнюватися твори в уяві дитини, збільшуватися швидкість при утворенні художніх образів у фантазуваннях. Проте, нелегко створюються школярами художні образи об'єктів, які ними безпосередньо не сприймаються, під час засвоєння різних понять, виконання завдань. Створювати певні художні образи учні звичайно можуть, особливо з опорою на розповідь вчителя або твір образотворчого мистецтва, який є зразком» (С.Коновець, 2000).

Віковими особливостями відзначається сприйнятливність до міцного запам'ятовування образів у пам'яті учнів. Прояви уяви молодшими школярами характеризуються динамічністю та можуть зазнавати якісних змін. При початкових етапах створення художніх образів в уяві дітьми простежується їхня нечіткість, проте прослідковуються з часом точність і чіткість у формуванні образів.

Від початку навчання в школі молодші школярі здатні відобразити окремі несуттєві ознаки та властивості предметів, а подальше навчання учнів зосереджується на переважній більшості суттєвих ознак явищ і предметів, які переважають у кількості.

У процесі перетворення в уяві художніх образів молодшими школярами на початкових етапах відзначається незначна перевага, яка в подальших проявах має значні опанування знань, а в художніх образах набуваються яскраві ознаки та узагальнення.

І. Демченко відзначає: «важливе завдання педагога в цей період полягає у забезпеченні розвитку творчої особистості в процесі навчання.

Цього можна досягти, стимулюючи школярів до експериментування, якому властиві перетворення уявлень, образів, понять, реальних предметів; розкриття нових властивостей об'єктів; породження новими знаннями, отриманими під час експерименту, нових запитань, складніших перетворень. Дбаючи про ефективність навчання, учитель повинен ознайомити школярів з основними компонентами навчальної діяльності, стимулювати самостійне їх виконання; продемонструвати їм послідовність виконання навчальних дій, чітко розмежувавши ті, що мають здійснюватися у предметному плані, і ті, що в розумовому» (І.Демченко, 2003, с. 23).

На особистісний розвиток учнів цього вікового періоду, крім навчання, впливають інші види діяльності. Так діти зацікавлюються до прояву пізнавальних інтересів у різних видах образотворчої діяльності, основним з яких є малювання, що зумовлюється привабливістю та доступністю малювання та віковими характеристиками школярів.

Одним з найулюбленіших видів образотворчої діяльності молодших школярів є малювання живописними матеріалами. У своїх малюнках учні висловлюють емоційне відношення до дійсності. Проте, у малюнках прослідковується схематичність, виникають труднощі у зображенні динамічності об'єктів.

Якість зображення у малюнках виходить із загального фізичного та психічного стану учнів початкових класів. Малювання як основний вид образотворчої діяльності сприяє розвитку уяви, образного мислення, дрібної моторики, виробленню умінь і навичок, формуванню творчих здібностей та особистісних рис.

Варто відмітити надзвичайну емоційність учнів початкових класів, яка виявляється у:

– характері сприйняття, спостереженнях, уяві, розумовій діяльності школярів, які безперечно насичуються емоціями та почуттями;

– не достатніх умінь стримувати власні почуття, їх контролювати у зовнішніх проявах, проявах розкритості в емоційних станах, у висловлюваннях свого задоволення або незадоволення сприйнятого;

– значній емоційній нестабільності, частих змінах настрою, схильностях у проявах емоційних станів, у короткочасних і емоційних виявах внутрішнього стану, спроможності регулювати власні почуття, стримувати небажані прояви.

Завдяки проявам емоцій у молодшому шкільному віці закладаються вагомні можливості у художньому та естетичному розвитку учнів. Школярі завжди дуже зацікавлені малюванням, ліпленням, аплікацією тощо.

Тому, правильна організація практичної діяльності сприяє розвитку в молодших школярів естетичних почуттів, формуванню компонентів здібностей, бо саме в цей віковий період може з'явитися правильна оцінка пропорцій, форми предмета зображення, відтінків кольору, які впливають на розвиток психічних процесів учнів.

Створення сприятливої основи у розвитку образотворчих умінь і навичок молодших школярів доцільне з опорою на почуття та прояв емоцій в учнів, їхню підвищену зацікавленість діяльністю, здатністю до сприймання нових вражень і потреб.

Серед важливих завдань є зацікавлення учнів практичними художніми вправами та завданнями, можливістю виконувати їх у цікавій і захоплюючій формах, створення позитивної комфортної атмосфери на уроках образотворчого мистецтва, підтримка в учнів відчуття успішності, впевненості в реалізації своїх сил, можливо при наявних помилках у виконанні практичних вправ і завдань.

Також, сформованість образотворчих умінь і навичок молодших школярів є передумовою в подальшому формування творчих здібностей учнів, у поглибленому та різноманітному прояві естетичних почуттів і емоцій.

Отримуючи радісні відчуття, внутрішнє задоволення у процесі сприйняття певних художніх образів в образотворчих творах, школярі можуть опанувати вміння процесу сприймання та навички, які розвиваються на основі наявних умінь. Без сформованості цих умінь і навичок учні виявлятимуть байдужість до образотворчого мистецтва та особистого творчого розвитку.

Таким чином, молодший шкільний вік відзначається сукупністю психологічних новоутворень, що його характеризують, серед яких досить вагомим є розвиток образотворчих умінь і навичок молодших школярів. Учитель з його керівною роллю у цьому процесі здійснює надання учням необхідного набору практичних умінь і навичок з малювання, що є основним видом образотворчої діяльності, а також сприймання образотворчих творів та створення підґрунтя для художньо-естетичного виховання та творчого розвитку учнів початкових класів.

1.3. Характеристика засобів живопису у розвитку образотворчих умінь і навичок учнів початкових класів

У процесі художньої творчості оригінальність, відхід від шаблону, що є показником творчості, виявляється в індивідуальному художньому стилі і залежить від образотворчої мети. Завдяки засобам образотворчого мистецтва учні відкривають можливості виразити свої емоції, почуття та задуми.

Мета образотворчої діяльності учнів полягає у створенні художніх образів засобами живопису. Проблема залучення школярів до живопису в сучасних умовах розвитку освіти є важливим видом навчання мистецької освітньої галузі.

Також, освіта в аспекті вивчення образотворчого мистецтва має особистісно-орієнтоване спрямування, тому художнє виховання учнів базується на особистісно-ціннісному ставленні до образотворчого мистецтва та живопису як його виду.

Поняття особистісно-ціннісного відношення до образотворчого мистецтва визначає позицію школярів, яка базується на сприйманні творів живопису та може проявлятися при висловленні учнями естетичних почуттів, емоцій, прагнень, об'єктивності в оцінюванні, що впливає у процесі задоволення духовних потреб дітей та може проявлятися, коли наявні прагнення до відтворення сприйнятого у художній діяльності.

В основі творчого розвитку молодших школярів знаходяться твори живопису, оскільки вони є одними із засобів сприймання дітьми навколишню дійсність, допомагають краще осмислювати природу.

Потребує ознайомлення учнів з картинами художників, із звертанням їхньої уваги на реалістичність в образотворчому мистецтві, майстерність художників, який завдяки фарбам і пензлям уміло може передати найтонші відтінки об'єктів довкілля, глибокі особистісні враження.

Живопис є видом образотворчого мистецтва, в якому зображення явищ природи виконується фарбами за відповідними законами. У живописі використовуються фарби – акварель, гуаш, олійні, темперні та ін.

Живопис називається першим серед видів образотворчого мистецтва. Колір є головним виразним засобом живопису. У живописному художньому творі сприймається колорит зображення та колірна гама.

Колір є основним, але не єдиним засобом художньої виразності у живописі. Ще є лінійна композиція і світлотінь, або тон. Тонем картини називають міру світлоти її колориту.

Виокремлюються картини без сюжету, якими є пейзажі, портрети, натюрморти. Однак, відсутній сюжет не означає, що картина не має задуму. У картині без сюжету задуми виражають не безпосередньо, а мають специфічний характер.

Основним засобом вираження особистості у дитячі роки є малювання. Заняття малюванням мають можливості до розвитку дитини в загальному, залучають до процесу творчості.

У малюванні учні початкових класів з початку навчання є вільними від обмежень, малювання з усіх видів художньої діяльності є найближчим. Школярі завдяки засобам виразності розвивають власну думку, опираються на творчий інстинкт, створюють дивовижні зображення, відкривають образотворчі закони створення композицій.

Активізація розумової діяльності дозволяє процесу малювання прискорювати розвиток образного мислення, розумових здібностей, спостережливості та відчуття гармонії.

Опанування живописними техніками малювання, суть процесу художнього зображення закладається в основі пізнання навколишнього світу, розвитку психічних процесів, сприяє розвантаженню школярів, діагностиці інтелектуальних зусиль та розвитку мовлення.

Процес малювання для дітей є школою інтелектуального розвитку. Малювання є природною та приємною діяльністю для учнів.

Враховуючи бажання дітей до малювання, у малюнку надається можливість учням краще пізнати себе, оскільки певний зміст зображення відтворює багато цікавого про дитину, її внутрішній світ, сприяє вираженню власних думок через художню творчість.

Потреба у практичній діяльності для самовираження є особливою для розвитку особистості школярів, які прагнуть відтворити власні емоції та почуття у художньому образі з оригінальними ознаками, кольорами, формами, символами тощо.

У процесі практичної діяльності учні мають вміти сприймати та аналізувати образотворчі твори, які є ніби дзеркалом відображення емоційного стану художника. Результатом є творчість майстрів живопису, їхній життєвий шлях, внутрішні переживання, оригінальність у створенні картин, оскільки у видатних художників відчувалася нестримність до малювання.

Дидактичні функції творів образотворчого мистецтва, зокрема інформаційна, ілюстративна, мотиваційна, сенсорна, при розвитку

образотворчих умінь і навичок учнів сприяють сприйняттю художніх образів з виділенням його складових частин і їхньому створенню на основі різних функцій.

Зміст творів образотворчого мистецтва є важливим під час формування творчої активності, при використанні художніх зображень в оформленні побуту, освітнього процесу та у самостійній діяльності. Така мета виявляється у підборі творів усіх жанрів живопису, зокрема пейзажів, натюрмортів, портретів та ін.

До засобів образотворчого мистецтва, які мають вплив на розвиток образотворчих умінь і навичок учнів початкових класів відносяться живописні художні матеріали, які використовуються під час малювання. Це фарби, пензлі, папір, картон тощо.

Засобами живопису вчитель має заохочувати учнів до особистісного бачення зображуваного предмета. При пізнанні техніки створення малюнка молодші школярі оволодівають нею на рівні, необхідному для творчого самовираження та самореалізації.

Наявною є чітко виражена послідовність дій учителя від початкового зацікавлення учня, стимулювання бажання до творчості, навчання технікам малювання, які є необхідними для реалізації творчих задумів.

Важливим є саме процес залучення його до практичної діяльності та творчої атмосфери, а не результат діяльності. У процесі оволодіння техніками малювання живопису вчитель може використовувати методи обговорення, прикладу, драматизації та ін.

Серед найефективніших засобів передавання предметів у різноманітних кольорах визначаються фарби.

Акварель у своїй суті означає живопис водяними фарбами. Ці фарби легко розводяться у воді та змиваються. Основними якостями живопису акварельними фарбами відзначається прозорість фарб, через які просвічується тон і фактура основи зображення, чистота кольорів.

Гуаш є фарбами, які можна розтерти у воді з клеєм і домішками білил, використовуються для живопису на папері, надають непрозорий шар фарби.

Палітра є необхідною для використання акварелі.

Губка є інструментом для нанесення або збирання надлишку води.

Папір є важливим матеріалом для створення якісного зображення. Для виконання ескізів, замальовок підходить папір з шорсткою основою, а для роботи з фарбами папір має мати трохи зернисту поверхню.

Під час ознайомлення з різними засобами живопису визначаються художні матеріали, які є засобами цілеспрямованого розвитку образотворчих умінь і навичок учнів, бачення творчого розвитку молодших школярів при використанні художніх матеріалів та технік живопису.

Учні є індивідуально обдарованими, тому у призначенні вчителя знаходиться вміння допомогти їм усвідомити різноманітність форм і кольорів природи, підтримка у можливостях до фантазування та передаванні своїх фантазій у живописних малюнках.

У молодших школярів досить швидко виявляється зацікавленість художньою творчістю, що потребує досить повну реалізацію та втілення оригінальних ідей і задумів у практичній діяльності.

У процесі образотворчої діяльності може створюватися основа для активної уяви, образного мислення, забезпечуватися функції у прояві до нових, незвичних поглядів школярів на навколишню дійсність. Зміст практичної діяльності на уроках відіграє вагомую роль та сприяє розвитку образного мислення, зорової пам'яті, збагачує індивідуальний життєвий досвід учнів.

Одним із завдань уроків образотворчого мистецтва необхідним є навчання молодших школярів створювати нові оригінальні зображення, оволодіння новим практичним досвідом в образотворчій діяльності завдяки різним формам і методам.

Використання дослідницького методу має спрямування на визначення способів у самостійному вирішенні навчальних завдань, залучення різних

варіантів пошукової діяльності, розвитку творчої уяви та образного мислення. Доцільними дослідницькі методи є під час виконання творчого практичного завдання, при створенні зображення в оригінальному задумі у практичній діяльності засобами живопису.

Опанування молодшими школярами змісту образотворчого мистецтва має можливості в:

- здійсненні опанування створення живописних образотворчих композицій;
- виробленні практичних умінь і навичок передавання зображень об'єктів і предметів природи на площині засобами живопису;
- створенні власних композицій з урахуванням закономірностей зображення у перспективному скороченні та визначення світлотіні як засобу живопису;
- виявленні та передаванні кольорів та їх відтінків у зображеннях.

На уроках образотворчого мистецтва молодші школярі мають можливості ознайомитися з прийомами та закономірностями створення композиції, з розміщенням необхідного зображення з урахуванням формату аркуша папера, виділенням у композиції головного задуму та ін. А також необхідністю в емоційному ставленні до зображення, передавання художньо образної характеристики об'єкта дійсності (П.Мандзій, 2001).

Об'єкти довкілля можуть вимірюватися по висоті, ширині та глибині із відповідним зображенням на площині паперу, що може передавати висоту та ширину об'єкта. В образотворчому мистецтві використовуються різні способи для передачі просторових зображень і об'єму об'єктів на площині паперу.

У практичній діяльності на уроках образотворчого мистецтва визначається основа передавання простору, якою є перспектива. Перспектива виокремлює основні особливості під час передавання живописних зображень на папері. У цьому ж аспекті важливими є знання у візуальному сприйманні глибини об'єктів зображення. Також, об'єкти при віддаленні зменшуються у

розмірах, паралельні лінії мають точку перетину на лінії горизонту. Чим далі від глядача може розташовуватися об'єкт, тим меншим за розмірами він сприймається і врешті на лінії горизонту перетворюється в крапку.

Перспектива визначає особливості зменшеного вигляду об'єктів, предметів під час споглядання та наближення певних ліній, коли об'єкт віддалений від очей. У змісті вивчення образотворчого мистецтва згідно навчальної програми, з перспективою молодші школярі ознайомлюються способом спостереження.

В організації спостережень і навчанні молодших школярів створювати перспективу зображення на площині паперу, завдання вчителя у власній обізнаності з поняттям перспективи. Серед умов перспективного зображення виокремлюється конкретна точка сприймання у місці, в якому відбувається спостереження за об'єктом.

При малюванні школярами з природи завдяки принципам лінійної перспективи точка при спогляданні не змінюється, бо предмет зображення з іншої точки сприймання виглядає по-іншому.

Поле сприймання називається простір перед учнями, на який потрібно дивитися з конкретної точки сприйняття, коли найкращий кут сприймання предметів тих, які розміщені в центрі.

Під час малювання з природи потрібно розташувати природу так, щоб вона була цілісно охоплена поглядами учнів. Недостатнім є потрапляння природи в центр сприймання, доцільним є дотримання відстані до природи, яка є зручною.

У процесі малювання з природи доцільним є виокремлення лінії горизонту, певного рівня очей учнів початкових класів при створенні композицій. Допоможе у цьому спосіб горизонтального розміщення аркуша паперу.

Лінія горизонту здійснює можливість поділу навколишнього простору на певні частини, коли верхня частина знаходиться вище лінії, а нижня

частина є нижче лінії горизонту у сприйманні, а об'єкти природи, які розташовуються на цій лінії можуть зображуватися на лінії горизонту.

Лінія горизонту під час зображення може змінюватися в залежності від положення спостерігача. При сприйманні об'єкти та предмети теж можуть бути різного вигляду, коли у них розташування відбувається вище лінії горизонту або нижче неї. Тому, в основних поняттях перспективи знаходиться точка та кут зору споглядання, відповідна площина у зображенні та лінія горизонту. Учителю самому треба бути обізнаним з суттю цих понять та чітко пояснити їх суть школярам.

Під час малювання з натури або пам'яті учнями переважно можуть застосовуватися доперспективні прийоми у зображеннях. Коли школярами передається у малюнку простір у довкіллі, відзначається здатність у самостійному виборі прийомів, які можуть бути такими як способи зображення природи в образотворчому мистецтві. Якщо є наявною певне місце сприймання треба визначити певний рівень в усвідомленому візуального сприйманні.

Розміщувати об'єкти у просторовому зображенні на площині потрібно з перекриванням ближчими об'єктами віддалені або способом загороджування. Однак, учні переважно не використовують загороджування при малюванні явищ природи.

Наявність такої тенденції відбувається оскільки загородження порушує цілісність форми предмета та може впливати на чіткість його розпізнавання. Відповідне відношення загороджування об'єктами може зустрічатися в образотворчих творах, в яких відображається лінійна перспектива.

При вивченні законів зорового сприйняття в основі є закономірність розпізнавання предметів зображення у творах образотворчого мистецтва завдяки контуру, який має важливе значення.

Недостатньою у візуальному сприйнятті та відповідному досвіді є часткове перекриття контуру, що сприймається як візуальний недолік та утруднює розпізнавання у створенні художніх образів.

На уроках образотворчого мистецтва потрібно поступово осмислювати спроможність загороджувати один об'єкт зображення іншим, що застосовується при передаванні простору на аркуші паперу.

Таким чином, на уроках образотворчого мистецтва доцільним при розвитку образотворчих умінь і навичок учнів початкових класів є застосування засобів виразності живопису під час створення художніх образів в оригінальних малюнках, які опираються на:

- розвиток уяви, оригінальне образне мислення, художньо-образні якості візуального сприйняття, чіткість у спостереженнях, зоровій пам'яті;
- формування художньо-естетичного ставлення до навколишнього світу в основі пізнання природи та створення оцінного ставлення до художніх образів;
- оволодіння знаннями про аспекти розвитку образотворчого мистецтва, його значущу роль у суспільстві;
- прояв культури почуттів, умінь і навичок розуміння суті та змісту видів і жанрів образотворчого мистецтва;
- орієнтування на системний підхід вирішення образотворчих завдань у практичній діяльності;
- усвідомлення роль краси в образотворчому мистецтві, розвиток особистісного сприйняття, естетичного оцінювання та прояву власних емоцій.

Висновки до розділу 1

У процесі образотворчої діяльності потрібно стимулювати відтворення та виконання учнями початкових класів чітких дій, їхнє використання у нових, непередбачуваних ситуаціях. Організація таких умов сприяє у розвитку образотворчих умінь і навичок учнів початкових класів засобами живопису, можливостям застосовувати отримані знання в незвичних ситуаціях.

Серед поняття умінь і навичок виокремлюються ті, які потрібно орієнтувати на відтворенні способів практичної діяльності, виконанні визначених дій. При їхньому опануванні розвиватимуться способи дій, а практична діяльність учнів може перейти на більш якісний рівень.

Розвиток образотворчих умінь і навичок молодших школярів, одержання нових знань та їхнє доцільне використання відбувається, коли учні залучаються до практичної діяльності на роках, яка базується на загальних і спеціальних діях в освітньому процесі.

У молодшому шкільному віці відбувається сприятливий емоційний та духовний розвиток дітей, здійснюється дидактичний вплив на учнів, формуються творчі здібності, основні види практичних умінь і навичок на уроках образотворчого мистецтва.

Науковцями висвітлюється проблема вікових психолого-фізіологічних особливостей розвитку молодших школярів, на яких базується процес розвитку образотворчих умінь і навичок учнів початкових класів засобами живопису.

Значна роль у молодшому шкільному віці надається тому, що учні здатні опанувати навчальну діяльність, як новий вид діяльності. У цей віковий період відбуваються зміни у психічному розвитку дітей, з новим змістом характеризується життєдіяльність. Також здійснюється формування психічних новоутворень, завдяки яким учні можуть перейти на інший рівень пізнання навколишнього світу, можуть відкрити нові власні здатності та творчі здібності.

Важливою складовою розвитку образотворчих умінь і навичок учнів початкових класів засобами живопису на уроках образотворчого мистецтва є спостереження за предметами у реальному світі та об'єктами навколишньої дійсності.

РОЗДІЛ 2.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ОБРАЗОТВОРЧИХ УМІНЬ І НАВИЧОК УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЗАСОБАМИ ЖИВОПИСУ

2.1. Дослідження стану сформованості образотворчих умінь і навичок учнів початкових класів засобами живопису

Систематичність в оволодінні образотворчими знаннями та практичними вміннями на уроках є одним з головних факторів, що сприяє розвитку молодших школярів засобами живопису та формуванню їхніх пізнавальних інтересів. Потрібними є практичні завдання різними за складністю, які можна пропонувати на уроках образотворчого мистецтва, що надає можливості для здобуття певного досвіду, розвитку творчості, знаходження нових способів при створенні зображень.

Серед особливих якостей розуму виокремлюються спостережливість, вміння аналізувати, співставляти, знаходити взаємозв'язки та взаємозалежності, певні закономірності, які складають цілісність у розвитку творчості.

Суть творчої діяльності молодших школярів відзначається досить складним відтворенням. Завдання вчителя виявляється у допомозі дітям проявити свою творчість, включити її елементи в практичну діяльність на уроках образотворчого мистецтва.

У процесі дослідження стану сформованості образотворчих умінь і навичок учнів початкових класів засобами живопису є можливості для вдосконалення освітнього процесу, для отримання найкращих результатів під час практичної творчої діяльності на уроках образотворчого мистецтва.

Розвиток образотворчих умінь і навичок учнів засобами живопису базується на врахуванні складного вияву особистісних якостей, наявності творчих здібностей, які розвиваються. У дослідженні стану сформованості образотворчих умінь і навичок молодших школярів засобами живопису

потрібним є застосування комплексної діагностики різних індивідуальних проявів учнів.

Здійснення комплексної діагностики розвитку образотворчих умінь і навичок учнів початкових класів засобами живопису передбачає прояв важливих якостей школярів, стимулювання процесів самореалізації, самопізнання, визначення індивідуальних передумов, які можуть сприяти ефективному творчому розвитку.

Під час визначення можливостей розвитку образотворчих умінь і навичок молодших школярів засобами живопису виокремлюються знання, практичні вміння та навички, які базуються на пізнавальних інтересах, визначення особливостей у сфері обізнаності, образотворчих умінь і навичок, прагнень учнів виконувати практичну діяльність.

Дослідження стану сформованості образотворчих умінь і навичок засобами живопису потребує застосовування спостереження за діяльністю учнів та узагальнення своїх висновків.

Доцільно виокремити характерні ознаки та властивості учнів початкових класів в образотворчій діяльності, якими є допитливість і пізнавальна активність, швидкість при виконанні образотворчих дій, що обумовлено стійкістю їхньої уваги та пам'яті, наявністю творчої уяви, наочно-образного мислення, оригінальність художніх образів, спроможність до творчого виконання практичних завдань, володіння навчальними вміннями та навичками.

Вказані характеристики школярів сприяють визначенню специфіки образотворчої діяльності, яка прослідковується при розвитку творчих зусиль, з опорою на вікові особливості, необхідні умови навчання та взаємодії з оточуючими.

Під час проведення досліджень з розвитку образотворчих умінь і навичок молодших школярів засобами живопису доцільно розпочинати з виявлення індивідуальних якостей учнів, вроджених задатків, характеристики темпераменту, з поступовим виявленням особливостей,

якими є риси характеру, творчі здібності, інтереси, що є основою розвитку творчості дітей.

Вагому роль відіграє метод педагогічного спостереження за практичною діяльністю учнів, що допомагає отримати значну ціннісну інформацію про творчі здібності школярів. Тому, саме спостереження за дітьми на уроках є ефективним методом.

Важливою є співпраця з батьками учнів, які мають цікаві повідомлення про життєдіяльність своєї дитини, що сприяє ефективному пошуку у процесі дослідження, бо надається можливість до виявлення наявних творчих здібностей, пізнавальних інтересів, особливостей взаємодії у практичній діяльності.

Разом із спостереженнями залучити батьків школярів до опитування, в якому запропонувати теми та питання для отримання додаткової пізнавальної інформації, яку можна використовувати під час проведення аналізу результатів образотворчої практичної діяльності, надання характеристики практичним роботам учнів.

Дослідження стану сформованості образотворчих умінь і навичок учнів початкових класів засобами живопису здійснювалося завдяки констатувальному експерименту на базі Старокрасношорської гімназії Чернівецького району Чернівецької області. У дослідженні прийняли участь 32 учнів і 10 педагогів.

Метою констатувального етапу дослідження було виявлення стану сформованості образотворчих умінь і навичок молодших школярів з використанням живописних художніх матеріалів у практичній діяльності на уроках образотворчого мистецтва.

Виявлення рівнів сформованості образотворчих умінь і навичок молодших школярів засобами живопису здійснювалося за такими етапами:

– педагогічне спостереження за практичною діяльністю, взаємодією, змінами в образотворчих діях дітей;

- визначення емоційного стану учнів та пізнавальних інтересів завдяки оцінюванню практичної діяльності;
- виявлення здатностей поєднувати розумові зусилля з практичним застосуванням образотворчих умінь і навичок засобами живопису;
- визначення рівня образотворчих умінь і навичок учнів початкових класів засобами живопису в основі змісту практичної діяльності;
- виокремлення малюнків творчої практичної діяльності;
- здійснення аналізу результатів практичних робіт учнів.

Мета дослідження зумовлює визначення трьох рівнів сформованості образотворчих умінь і навичок учнів початкових класів засобами живопису: низького, середнього та високого.

На низькому рівні сформованості образотворчих умінь і навичок учнів початкових класів засобами живопису знаходяться учні, які не проявляють бажання до виконання репродуктивних або творчих практичних вправ, є байдужими по відношенню до створення зображень на уроках образотворчого мистецтва, учням не пропонують образотворчі завдання та практичні вправи на уроках, що характеризує їхню не активність, відсутні прояви самостійності та творчості в практичній діяльності, вміння до пізнавальної діяльності.

Середній рівень сформованості образотворчих умінь і навичок учнів початкових класів засобами живопису засвідчує, що молодші школярі переважно володіють здатністю відрізнити репродуктивні та творчі завдання, практичні вправи, які пропонуються вчителем, в основному виконуються практичні завдання за зразком та в окремих випадках додаються творчі елементи у зображення.

Високий рівень сформованості образотворчих умінь і навичок учнів початкових класів засобами живопису на уроках образотворчого мистецтва прослідковується у постійних прагненнях і бажаннях школярів виконувати репродуктивні та творчі практичні завдання та вправи образотворчого змісту засобами живопису, зацікавлено та захоплено відноситися до виконання

практичних завдань і вправ на уроках, демонстрація активної участі в освітньому процесі, вибір творчих завдань, які можуть викликати найбільший інтерес.

Методами експериментального дослідження на уроках образотворчого мистецтва застосувалися педагогічне спостереження, аналіз практичних робіт учнів створених живописними засобами, бесіда, опитування, методи математичної обробки даних.

Для ефективного визначення рівня сформованості образотворчих умінь і навичок учнів початкових класів засобами живопису на уроках образотворчого мистецтва є використання практичних завдань з виявлення рівня володіння відповідними вміннями та навичками.

У результаті необхідним є здійснення аналізу можливостей молодших школярів до виявлення сформованих практичних умінь і навичок, які підсилюються проявами особистісних якостей допитливості, наполегливості, пізнавальними інтересами.

Результати дослідження стану сформованості образотворчих умінь і навичок учнів початкових класів засобами живопису на уроках образотворчого мистецтва подано на діаграмі 2.1.

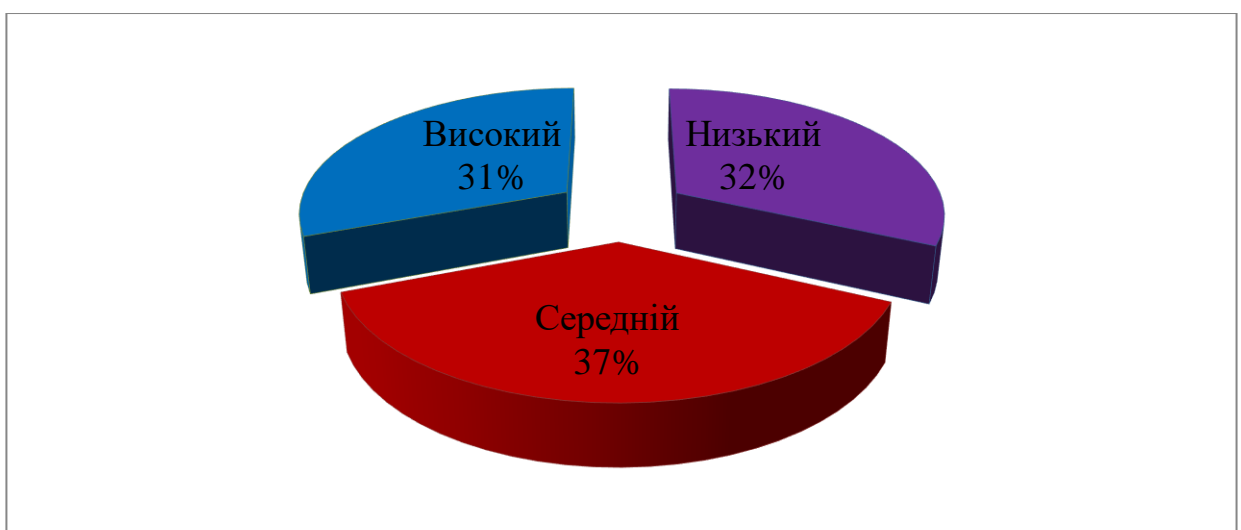

Рис. 2.1. Рівні сформованості образотворчих умінь і навичок учнів початкових класів засобами живопису

Отож, учні початкових класів за рівнями сформованості образотворчих умінь і навичок у практичній діяльності на уроках з використанням живописних технік і матеріалів відзначилися таким чином:

Більшість молодших школярів (37,5%) демонструють середній рівень сформованості образотворчих умінь і навичок засобами живопису на уроках образотворчого мистецтва, учні не завжди можуть відрізнити особливості у репродуктивних і творчих завданнях, вправах, які пропонуються вчителем, переважно виконуються репродуктивні практичні завдання за зразком та в окремих роботах додаються творчі елементи.

30,7% учнів початкових класів показали високий рівень сформованості образотворчих умінь і навичок засобами живопису на уроках образотворчого мистецтва, що прослідковується у проявах бажань і прагнень школярів опрацювати репродуктивні та творчі вправи засобами живопису, зацікавлюватися та захоплюватися їхнім виконанням, переважно діти обирають творчі завдання, які можуть викликати найбільший інтерес до живописних матеріалів і засобів.

На низькому рівні сформованості образотворчих умінь і навичок засобами живопису знаходяться 31,8% молодших школярів, які не мають бажання до прояву власних умінь і навичок під час виконання репродуктивних та творчих практичних вправ засобами живопису, виявляють байдуже ставлення у створенні практичних образотворчих завдань на уроках образотворчого мистецтва.

Відзначимо, що вчителям необхідно пропонувати учням систематично практичні завдання для розвитку образотворчих умінь і навичок засобами живопису, зацікавлювати дітей до прояву активності у виконанні практичної діяльності на уроках, пропонувати різноманітні живописні художні матеріали, сприяти розвитку творчих здібностей.

Вагомою є співпраця вчителя з батьками молодших школярів, які висловлюють свої думки та погляди щодо виявлення здібностей і задатків у

своїх дітей, обговорюють наявні образотворчі вміння та навички у практичній діяльності, їх стимулювання у домашніх умовах.

При здійсненні комплексної діагностики вчителем надається можливість до об'єктивного надання оцінки рівнів сформованості образотворчих умінь і навичок учнів початкових класів засобами живопису.

Під час опрацювання результатів дослідження необхідним є дотримання коректності, тактовності та об'єктивності в оцінюванні практичної діяльності учнів. Бесіди, опитування молодших школярів відбуваються у сприятливих умовах. Недоцільним є оголошення результатів дослідження, що може мати вплив на погіршення емоційного стану учнів, їхньої міжособистісної взаємодії на уроках.

Доцільним є вчасне виявлення творчих здібностей учнів початкових класів у практичній діяльності, бо прояви вроджених нахилів сприяють у запропонованні школярам таких видів практичної діяльності, які розвиватимуть також і творчі здібності. У систематичній роботі відбуватиметься майбутній творчий розвиток дітей.

У процесі спостереження за учнями початкових класів в образотворчій діяльності вчитель повинен орієнтуватися на ознаки творчого потенціалу, своїх досягнень під час практичної діяльності, враховувати загальну вихованість, подальші можливості в освітньому процесі, прояви вроджених нахилів і здібностей молодших школярів, використання рекомендацій в особистісно-орієнтованому підході під час навчання на уроках образотворчого мистецтва.

Результати дослідження доцільно застосовувати в освітньому процесі, коли забезпечується розвиток образотворчих умінь і навичок учнів початкових класів засобами живопису.

Таким чином, визначення молодшого шкільного віку, який є основним сприятливим періодом у розвитку образотворчих умінь і навичок учнів початкових класів засобами живопису, важливе значення при створенні ефективних умов, завдяки яким підвищуватиметься рівень практичної

діяльності належить змісту образотворчої діяльності, оскільки освітній процес на уроках є провідним у цей віковий період.

Безперечно, особистість учителя є визначною в організації образотворчої діяльності для розвитку умінь і навичок молодших школярів засобами живопису, завдяки чому забезпечуються відповідні умови для продуктивної діяльності. Серед досягнень визначених результатів потрібно здійснювати діагностику отриманих образотворчих умінь і навичок учнів початкових класів засобами живопису з урахуванням вікових і індивідуальних особливостей, що дозволяє виявити певний рівень розвитку та допоможе у передбаченні способів удосконалення.

2.2. Ознайомлення зі змістом живописних творів у процесі розвитку образотворчих умінь і навичок молодших школярів

Розвиток образотворчих умінь і навичок молодших школярів, їхнього творчого потенціалу та здібностей здійснюється переважно під час самостійної практичної діяльності. Відтворювати власне світовідчуття і світосприймання за допомогою кольорів є одним з показників психічного стану учнів, їхнього власного усвідомлення в навколишньому світі.

Серед видів образотворчого мистецтва саме живопис має значну ефективну дію, завдяки своїй унікальності плідно розвиває емоційно-чуттєву сферу молодших школярів, сприяє поглибленню знань, інтенсифікує візуальний досвід учнів, формує їхню естетичну культуру.

Вплив живописних творів на формування молодших школярів збільшує діапазон візуальних вражень та можливостей у практичній діяльності, що досить якісно ускладнює зміст візуального та естетичного сприйняття та уяви, додає певною мірою розуміння та переживання змісту зображення у живописному творі.

Відповідно, це надає можливість в активності учнів при формуванні візуальних вражень, здатністю до адекватного оцінювання естетичних і

художніх якостей художнього твору та сміливістю у втіленні власних почуттів у творчих зображеннях.

В образотворчому мистецтві містяться невербальні способи вираження відношення учнів до об'єктів, предметів і явищ навколишньої дійсності, які мають форму візуального сприйняття природних зіставлень і художніх образів.

Можливостями вивчення образотворчого мистецтва як педагогічного засобу в основі освітнього процесу є виховання естетичного ставлення, естетичної свідомості молодших школярів до дійсності.

Кожним компонентом естетичного ставлення, естетичного сприйняття, естетичних почуттів, оцінок, суджень, смаків, ідеалів, потреб, творчого потенціалу визначається практична діяльність учнів на уроках образотворчого мистецтва, що сприяє суттєвим змінам у переконаннях, поведінці, враженнях, перетворює естетичну діяльність, сприяє гармонійному розвитку творчих здібностей.

Необхідним є виховання в учнів інтересу до художніх творів, прояв уваги до них з поступовим вихованням до здатності естетичного сприймання. При розгляді картини або малюнка, школярів зацікавлюють зображенням, вони впізнають оточуючі об'єкти та явища, ознайомлюються з раніше незнайомими.

На учнів впливають твори образотворчого мистецтва, коли відбувається знайомство з явищами навколишнього світу, здобуваються уявлення щодо прекрасного, гармонійного, виразного, навчаються творчо сприймати дійсність.

Під час сприймання характерним є переживання тим, що сприймається, зацікавлення, хвилювання до зображення. У живописі використовується для цього такі засоби як колір, фактура, світлотінь тощо. Сприймання молодшими школярами засобів виразності живопису, що є у користуванні художника, дозволяють глибше розкрити зміст художніх

творів, багатство почуттів і емоцій, які виражаються у змісті, виклик більшого емоційного відгуку.

Ознайомлення зі змістом живописних творів у процесі розвитку образотворчих умінь і навичок молодших школярів відбувається з використанням різних способів, зокрема:

- підбір для сприймання окремих творів або спеціально підібраних серій картин, ілюстрацій, творів живопису;
- проведення виставок творів образотворчого мистецтва під час вивчення розділу з живопису;
- організація екскурсій до музеїв, виставкових залів для перегляду живописних картин, які доступні для сприйняття учнями та осмислення їхнього змісту;
- заохочення до самостійного розгляду учнями художніх творів у школі та в інших закладах.

В основі методики ознайомлення молодших школярів зі змістом художніх творів є такі етапи. На першому етапі ознайомлення з картиною в учнів повинен проявитися інтерес до живопису, до картин художників, доцільним є формування вмінь і навичок до уважного розгляду, емоційного відгуку на зміст.

Серед основних прийомів під час ознайомлення учнів із живописом як видом образотворчого мистецтва є мистецтвознавча розповідь учителя.

У структурі мистецтвознавчої розповіді виокремлюються: відомості про назву картини та прізвища художника, зміст картини, що є найголовнішим у картині, а саме виділення композиційного центру, кольорів, будови, способи розміщення.

Крім того, наголошується про відображення навколо головного у картині та поєднання елементів зображення, коли відбувається заглиблення в зміст картини, встановлення зв'язку між змістом художнього твору та засобами виразності у живописі, розуміння суті прекрасного, що показано

художником у своєму творі, думки та спогади, асоціації, які виникають, коли сприймається картина.

Методичними прийомами є: використання вчителем конкретних питань, прийом «входження в картину», коли пропонується учням уявити себе частиною зображеного, прийом відтворення попередніх подій у наступних у художньому творі, прийом емоційного підбиття підсумків уроку при ознайомленні із засобами живопису.

На другому етапі ознайомлення з картиною розвиваються вміння проаналізувати зміст твору, виокремити засоби виразності, формувати вміння осмислювати картину, мотивувати емоційно-особистісне відношення до зображуваного на картині. Запитання мають спрямувати увагу учнів на встановлення та пояснення змісту зображеного та засобів виразності. Вони розвивають уміння міркувати, доводити думку, робити аналіз, висновки та узагальнення.

На третьому етапі ознайомлення з картиною формується особистісно-емоційне відношення учнів до художнього твору, який сприймається. Закріплювати вміння емоційно висловлюватися про твір образотворчого мистецтва у вигляді словесного оповідання, розповіді, контролювати стійкі сформовані вміння у логічному вираженні своїх думок, осмислення картини, створення умов для перенесення школярами отриманих знань і умінь щодо сприймання художніх творів в ігрові вміння.

Доцільними є застосування нових методичних прийомів, що сприяють розвитку творчого сприймання живописних творів учнями. Такими прийомами є: порівняння, різноманітні дидактичні ігри, класифікація художніх творів, створення власної картини в уяві за назвою художнього твору.

Доцільними є такі методи та прийоми, які застосовуються під час бесіди із ознайомленням зі змістом живописних творів, зокрема:

Метод пояснення використовується при бесідах для уточнення уявлень учнів про живопис.

Порівняння як прийом сприяє підвищенню розумової активності школярів, розвитку розумових дій таких як аналіз, синтез, узагальнення.

Прийом акцентування деталей полягає у сприйманні творів живопису, коли приховуються певні деталі зображення, відкритими залишаються тільки окремі елементи. Цей прийом розкриває виразність певної частини картини, зосереджується увага саме на ній, посилюється сприймання учнями та встановлюється взаємозв'язок між елементами та цілим у зображенні. Застосування цього прийому сприяє активізації мовлення школярів.

Метод викликання емоцій застосовується для появи в учнів почуттів, емоцій, позитивного настрою адекватних стану зображених художніх образів. Необхідною є безпосередня участь емоцій, бо пізнання образотворчого мистецтва відбувається на рівні відчуттів.

Потрібно враховувати єдність сприймання з набутим досвідом учнів. Здатність пригадати подібні ситуації, в яких умовах у школярів був такий самий настрій, встановлюється зв'язок із отриманим досвідом, який уже є та який надає можливість засобами живопису створити раніше сприйняте та усвідомлене.

У таких умовах учитель викликатиме в учнів певні емоції та діти зможуть активно розповісти про зміст художніх творів та про характер зображеного.

Тактильно-чуттєвий метод базується на процесі сприймання живописних творів на дотик, повторення рухів рук, зображених на картині художником.

Метою тактильно-чуттєвого методу є викликання почуттів учнів, переживання адекватного стану зображеного художнього образу, відчуття любові від оточуючих. Ефективність цього методу у впливі на емоційний стан школярів, викликаються відповідні реакції за умови, коли між учнями та вчителем наявні взаємна щирість, повага одне до одного, схвалення, підтримка, симпатія.

Приєм «входження» в картину застосовується коли вчитель пропонує школярам уявити себе на місці зображеного у художньому творі, навчає співчуттю, пробуджує уяву учнів.

Приєм музичного супроводу допомагає школярам під час розгляду живописних творів використовувати музичні твори, зміст яких співзвучний зі змістом картини, коли одночасно йде вплив на зір і слух учнів, що у свою чергу може полегшити процес сприймання, робить його глибшим і витонченим.

Ігрові прийоми здатні зосереджувати увагу учнів на сприйманні потрібних елементів, активізувати їхню розумову діяльність, створювати інтерес до живописних творів, формувати позитивного ставлення до живопису.

Відповідно, зміст живописних творів образотворчого мистецтва може вивчатися як протягом уроку, так і під час бесід з використанням методів і прийомів, застосування з іншими видами образотворчого мистецтва та різних видах практичної діяльності.

Ознайомлення з різними живописними творами образотворчого мистецтва дозволяє школярам у фарбах, кольорах, композиції дізнаватися про задуми та почуття художників, осмислення важливої ролі художніх засобів при художніх образів. Зазначене сприяє розвитку інтересу до живописних творів, допомагає охарактеризувати персонажів, назвати картини, містить в основі розвиток уміння бачити, сприймати, розуміти художній образ у живописних творах, усвідомлювати головне у творі, уміти виражати власне ставлення до твору.

Ознайомлення з живописними творами образотворчого мистецтва налаштовує на:

- творчу спрямованість учнів, усвідомлення значення творчих потреб, мотивів, інтересів як провідних у розвитку та діяльності;
- розвиток характеру, творчих рис, якими є цілеспрямованість, ініціативність, допитливість, самостійність, вимогливість, винахідливість,

оригінальність, працелюбність, відповідальність та ін.;

- творчу самосвідомість, яка є у самопізнанні та адекватній самореалізації, само оцінюванні, самовдосконаленні;

- формування творчих якостей, логічного та цілісного сприймання навколишнього світу, спостережливості, творчої уяви та фантазії, образного мислення;

- постійне зростання творчого потенціалу у практичній діяльності, що виявляється у систематичному здобутті нових знань, вмінню їх використовувати, експериментувати з живописними матеріалами;

- формування якостей творчої особистості, її темпераменту, характерних властивостей;

- виховання можливості в учнів до творчого спілкування з майстрами живопису, вміння взаємодіяти.

Підтримка інтересу до образотворчої діяльності як складової художньо-творчої активності учнів виявляється в ознайомленні з різними художніми живописними матеріалами, експериментуванні з ними та спільне розуміння техніки, способів створення художніх образів.

Художньо-естетичне середовище на уроках зосереджується на різноманітному матеріалі, який потрібно використовувати у створенні зображень, зокрема застосування фарб, пензликів, зубних щіток, овочів, фруктів, паперу, ниток, тканини, стрічок, скла та ін.

В образотворчій діяльності на уроці з використанням живописних художніх матеріалів доцільними є використання практичних вправ «Що вміє колір?», «Чарівні перетворення кольорів», «Що може природний матеріал», «Що підказала фарба» тощо, які допомагають учням у самостійних пошуках створення зображення.

Коли в учнів є такий досвід діяльності, тоді відбувається більше самостійного створення образів, а практична діяльність перетворюється в образотворчу діяльність. У створенні художніх образів допомагають живописні художні матеріали та техніки. Живописні матеріали беруть

активну участь при створенні зображень, образів, втілюють задум і розкривають власну красу та природу.

З живописними матеріалами пов'язуються зображально-виражальні засоби, характерні для кожного виду образотворчого мистецтва, його особливості. У живописі розкривається художній образ властивими засобами виразності. Знання засобів виразності у живописі дозволяють до більш глибокого оцінювання художніх переваг у творі, розуміння задуму, сприймання та переживання його змісту, розгортання власної образотворчої діяльності.

Доцільно пропонувати учням живописні художні матеріали та демонструвати різні техніки роботи з ними. Переважати мають методи демонстрації готового малюнка, пояснення для актуалізації мисленнєвої діяльності, стимулювання до експериментування з живописними матеріалами, опановування цікавих і оригінальних технік.

При вивченні властивостей і характеристик живописних матеріалів відбувається самостійне знаходження учнями оригінального способу зображення з використанням нетрадиційних технік набризку, монотипії, плямографії тощо і виявлення творчості на етапі реалізації задуманого.

Школярами проявляється динамічність у таких складових образотворчої діяльності, якими є креативність, ініціативність, спроможність знайти цікаві ідеї та створити задум. Важливим є вміння обрати живописний матеріал, спосіб виконання зображення, проявляти гнучкість в умінні придумувати нестандартні прийоми та способи зображення, оригінальність у несхожості з іншими, вміння виправити помилку, спроможність до вдосконалення зображення, додавати певні деталі та прагнути довершеного вигляду малюнка.

Під час ознайомлення з використанням живописних художніх матеріалів і приладдя доцільно пропонувати учням казкові ситуації: «Вправний пензлик», «Казка про фарбу», «Секрети кольорів» та ін., завдяки яким учитель може прагнути оживити предмети художника, викликати у

школярів певні відчуття до них для глибшого розуміння їхніх властивостей, умов їхнього зберігання.

Культура використання художніх матеріалів складає важливу складову образотворчого мистецтва. У творчій уяві, яка розвивається під час слухання, створення зображень казок та інсценізації, допомагає учням бути у стані активності у творчому спілкуванні з живописними матеріалами, творчого захоплення та задоволення діяльністю.

З використанням живописних засобів на уроках образотворчого мистецтва розвивається художньо-естетичне ставлення школярів, насиченість різними живописними матеріалами для практичної діяльності, яка організовується завдяки принципам творчого прояву, вільного вибору, спільної творчості, актуалізації образної пам'яті, уяви та фантазії учнів, підвищення інтересів до природи та пошукової діяльності у ній, актуалізація саморозвитку, виникнення творчих задумів.

Таким чином, образотворча діяльність у початкових класах відзначається гуманним характером освітнього процесу, коли враховуються принципи емоційності, зв'язку навчання з життєдіяльністю та формується світогляд, різноманітність видів та засобів творчої діяльності учнів початкових класів.

2.3. Форми, методи та прийоми розвитку образотворчих умінь і навичок учнів початкових класів засобами живопису

На уроках образотворчого мистецтва здійснюється визначення освітньої мети та завдань, зміст уроків має сприяти зняттю емоційної напруги, організації ефективних умов для створення внутрішнього стану комфорту та задоволення учнів на уроці.

Уроки сприяють визначенню особливостей прояву творчих здібностей молодших школярів. У процесі розвитку образотворчих умінь і навичок учнів вагому роль має саме вчитель, бо завдяки йому забезпечується

сприятлива атмосфера в організації та проведенні уроків, а також та захопленість і задоволеність практичною діяльністю.

Особливостями розвитку образотворчих умінь і навичок учнів початкових класів засобами живопису з позиції методики є визначення методів навчання, які є способами спільної діяльності на уроці, що спрямована на досягнення поставлених освітніх, розвивальних і виховних завдань вивчення образотворчого мистецтва.

Методи навчання є основою системи практичної діяльності в освітньому процесі, базуються на сукупності прийомів, які спрямовуються у досягненні окресленої мети, опанування теоретичним матеріалом з образотворчого мистецтва та утворюють певні шляхи проведення практичної художньої діяльності (О.Красовська, 2013, с. 53).

Методи навчання при розвитку образотворчих умінь і навичок учнів початкових класів засобами живопису класифікуються за характерними ознаками, коли домінують:

- особливості розумової діяльності учнів з виділенням пояснювально-ілюстративного, репродуктивного, дослідницького методів;
- образотворча діяльність з визначенням практичних, практично-теоретичних методів;
- функції з виокремленням навчальних, розвивальних, виховних, мотиваційних і організаційних методів;
- характер сприймання та джерела передачі образотворчої інформації переважно зі словесних, наочних і практичних методів.

Розвиток образотворчих умінь і навичок учнів початкових класів засобами живопису здійснюється практичними методами.

На меті використання практичних методів є розвиток умінь застосовувати учнями отримані теоретичні знання з образотворчої грамоти за провідними групами навчальних завдань, якими є: форма, колір, композиція та композиційна діяльність, простір, об'єм, а також удосконалення наявних образотворчих умінь і навичок при створенні зображень.

Важливими є такі практичні методи: застосування навчального і педагогічного малюнка, підготовчі та ігрові вправи, створення ескізів сюжетного та орнаментального змісту у композиціях, зображення начерків рослинного та тваринного світу, демонстрація прийомів створення зображень у практичних роботах живописними художніми техніками та матеріалами.

Підготовчими вправами в практичній діяльності є невід'ємні елементи у структурі уроку образотворчого мистецтва, які розподіляються за ознаками оволодіння учнями образотворчими вміннями та навичками, проявами особистісних якостей при виконанні вправ на спостережливість, візуальну пам'ять, гостроту зору, сприймання та відтворення кольорів, активність і гнучкість рухів рук, тактильні відчуття, специфіку з координації зору та рухів учнів.

Практичні вправи в образотворчій діяльності з використанням живописних засобів є специфічними та використовуються на уроках під час малювання з натури, тематичне малювання з навколишньої дійсності, під час сприймання творів образотворчого змісту (О.Красовська, 2013, с. 55).

При створенні етюдів, які є фрагментами у виконанні художнього твору в образотворчому мистецтві з метою вивчення деталі зображення. У виконанні ескізів на уроках передбачено попередньо створити начерки у цілісному художньому творі або певному фрагменті художнього твору, маючи на меті детальне опрацювання елементів зображення без завершення практичної роботи.

Доцільно в образотворчій діяльності застосувати творчі навчальні завдання, які сприяють розвитку у молодших школярів образного мислення, творчого потенціалу, пошуку оригінальних способів створення зображень у роботах.

На уроці під час проведення спостережень та розвитку уяви учнів потрібно створювати піднесений настрій, який підсилюється цікавими бесідами, загадками, ребусами, віршами, кросвордами, зашифрованими словами тощо.

На уроках образотворчого мистецтва молодші школярі мають навчитися цілеспрямовано мислити та сприймати живописні художні картини, аналізувати їх з метою імпровізації та втілення своїх задумів та оригінальних ідей у практичну творчу діяльність (див. Додаток В).

Під час розвитку образотворчих умінь і навичок учнів початкових класів засобами живопису у практичній діяльності важлива роль надається нетрадиційним методам і засобам. У досягненні високого рівня теоретичних знань і практичних умінь і навичок школярами потрібними є застосування активних методів в навчанні, якими є пошукова діяльність, робота в парах і групах, інструктажі.

Доцільними у структурі уроку образотворчого мистецтва є використання нетрадиційних методів: «мозкової атаки», «мозаїки», «кола ідей», робота в парах і групах тощо.

Проведення етапу актуалізації опорних знань учнів можна пропонувати методи «ланцюжок», «побудова асоціативного куща», а також роботу з індивідуальними картками, етап підсумку уроку потребує використання методів «мікрофон», «кошик запитань» та ін.

Нетрадиційними формами та методами роботи з учнями початкових класів з розвитку образотворчих умінь і навичок засобами живопису виокремлюються «неправильний малюнок», «незакінчене речення», «кошик знань» та ін.

Учителю доцільно створювати атмосферу комфорту на уроках, яка створить доброзичливе ставлення та приємні взаємини зі школярами. Позитивний емоційний настрій учнів на уроках образотворчого мистецтва є однією з обов'язкових умов для розвитку їхньої творчості. Результатом є відчуття дітьми свободи у процесі творчості, сміливість уявлень та фантазування.

Комфортна атмосфера на уроці забезпечує допомогу вчителю, коли ним використовується власний досвід, експериментування, знаходження нового змісту в живописній тематиці, способи їх втілення своїх задумів.

Відповідно, захоплення учнів на уроках може підтримуватися дидактичними іграми образотворчого змісту «Знайди потрібний колір», «Веселка», «Склади натюрморт», «Придумай улюблений пейзаж», «Ярмарок мистецтва» та ін.

Важливим є актуальність у вивченні кольорів як основних засобів виразності у живописі за допомогою ігрових форм навчання.

Серед форм навчання цікавою є гра «А ну відгадай!», умовами якої є здатність учнів відповідно до конкретної словесної характеристики учителя, відгадати, назвати, або практично отримати на палітрі потрібний колір, зокрема: колір, який нам потрібен є не червоним і не жовтим, є схожим на перший і на другий. Він світлий і яскравий, нагадує про теплі промені сонця. Ми любимо смачні та запахи плоди, які у своїй назві мають згадку про цей колір.

Наступний колір, який будемо відгадувати зустрічається в багатьох місцях, особливо в лісах, садах, полях і парках. Майже усі рослини мають такий колір у забарвленні, його темніші або світліші відтінки. Цей колір є кольором листя дерев і трави влітку.

Зміст гри «Веселка» складається із практичних завдань, які кожен учень окремо виконує. Зміст гри полягає у творчому спрямуванні і школярі повинні самостійно протягом визначеного часу створити свою колекцію з різних матеріалів, якими є стрічки, квіти, листочки, тканина тощо. Добирати їх треба за всіма кольорами веселки та правильно згрупувати на нейтрального фоні послідовно у розташуванні кольорів веселки.

На уроках образотворчого мистецтва завжди емоційно та продуктивно відбуваються колективні ігри з вивчення живопису, в яких задіяні декілька груп учнів, які виявляючи творчість змагаються між собою, або коли вчитель пропонує усім гру фронтально, зокрема це ігри «Художники та глядачі», «У світі кольорів», «Змагання кольорових плям» та ін.

Ефективною є гра «Зустріч зі знайомою картиною», у змісті якої опанувати кольори учням допомагає метод порівняння. У грі відбувається

кількаразовий розгляд школярами однієї й тієї ж картини, але на наступних етапах з іншою метою.

Так, показ картини Катерини Білокур «Квіти за тином» кожного разу здійснюється інакше. Для першокласників з метою формування уявлень про красу природи та мету її зображення у картині художником. У наступних класах відбувається розширення знань дітей про виражальні засоби живопису, розвиток умінь і навичок усвідомлювати значення колориту в картині та його взаємного зв'язку з втіленням відповідного настрою для стимулювання оцінок школярів та прояву самостійності у художній творчості.

Поглибленню вивчення кольорів як основних засобів живопису сприяють дидактичні ігри, практичні вправи та колективні ігрові завдання.

Метою гри «Так чи не так» є навчання учнів у композиції картини знайти помилку, яка порушує цілісність у поєднанні кольорів. Під час гри у композицію картини, яка створена холодною гамою кольорів, вводиться теплий колір способом накладання клаптиком паперу, який порушує цілісність у поєднанні кольорів. Завданням учнів є знаходження помилки, визначення кольорової гами та пояснення суті порушення.

У грі «Назви правильно колір» потрібно виявити рівень сформованості сприйняття кольорів та визначення кольорів предметів. На папері зображуються предмети різні за кольорами, учні мають дати відповідь на запитання «Якого кольору яблуко, квітка, хмаринка тощо.

У дидактичній грі «Знайди друзів фарби» потрібно виявити знання учнів при виборі фарби, яка є відповідною до кольору предмета та створити зображення у кольорі. На папері намальовані силуети об'єктів і предметів, учитель дає завдання у знаходженні серед предметів тих, які забарвлені у жовту, зелену, синю, червону фарби. Школярі мають знайти предмети, які відповідають кольорам і розфарбувати їх.

Метою гри «Веселка» є закріплення знань про основні кольори веселки та навчання учнів утворювати веселку послідовними кольорами.

Під час гри діти розподіляються по групам за кількістю кольорів веселки. У кожної дитини є стрічка одного з кольорів веселки, тому разом усі складають веселку, а кожен окремо є краплинкою води. Під музику дощу крапельки води бігають та граються, коли музика змінюється, виходить сонечко та смужки веселки збираються разом, розташовуються послідовно за кольорами. У грі беруть участь учні з кожної групи по черзі.

У грі «Збери відтінки кольорів» учням пропонується уважно розглянути кольорові зображення предметів, назвати їхні кольори та відтінки, уявити та вигадати назви для відтінку окремого кольору, щоб інші з легкістю його уявили, зокрема: колір листочків яблуні, колір дощового неба, колір соковитої трави тощо.

Зміст практичної вправи «Чарівні фарби» передбачає проведення ознайомлення з акварельними фарбами. Дидактичним завданням у вправі є закріплення знань молодших школярів про основні кольори: червоний, жовтий і синій та похідні кольори: зелений, помаранчевий і фіолетовий.

Також, учні мають навчитися практично отримувати похідні кольори, змішувати основні кольори на палітрі, відпрацьовувати отримані вміння роботи з фарбами і пензлем, вчитися одержувати необхідний відтінок кольору, знати специфіку покриття поверхні зображення прозорою фарбою у межах контурів зображення малюнка.

Дидактичним матеріалом є набір з трьох карток для кожного учня, де зображено три повітряні кульки, дві з них зафарбовані основними кольорами, а третя кулька залишається не зафарбованою. Так, на першій картці є дві кульки, які зафарбовані у жовтий і червоний кольори, на другій – синій і жовтий кольори, на третій – синій і червоний.

Під час розповіді про чарівний світ кольорів у школярів запитують про найголовніші кольори. При виникненні труднощів учитель може сам назвати три основні кольори.

За допомогою основних кольорів, які змішуються фарби на палітрі школярами встановлюються, які при змішуванні червоного та жовтого

кольорів виходить помаранчевий, змішуючи синій і жовтий отримується зелений, а червоний і синій буде фіолетовий.

У вправі учнями виконуються самостійно такі дії: накладаються один на одного два кольори: жовтий і синій, і отримується зелений. Потім ці два кольори змішуються на палітрі і діти можуть переконатися у правильності визначення кольору. Отриманим кольором учнями зафарбовується третя кулька на картці.

У практичній вправі «Палітра осені» метою є розвиток зорової пам'яті, формування знань з кольорознавства у назвах кольорів, способи змішування кольорів для отримання певного кольору, удосконалення умінь і навичок роботи пензлем.

Матеріалами у вправі є картки із завданнями, які кольори потрібно змішати для отримання третього кольору і навпаки, коли у вправі є колір, необхідним є визначення двох кольорів, які змішали для отримання цього кольору.

Кожен школяр отримує картку, на якій вказується практичне завдання. Так, з двох прямокутників розфарбованими у жовтий і червоний кольори потрібно зафарбувати третій прямокутник, який не розфарбований. Учні мають змішати на палітрі два кольори та отримати третій і розфарбувати ним прямокутник.

І ще один прямокутник, який розфарбований зелено-жовтим кольором початку осені, а поряд з ним – два прямокутники, які потрібно зафарбувати з початкового.

Для зацікавлення учнів доцільно створити ігрову ситуацію, в якій дощем змиваються усі кольори з осінніх листочків, а діти повинні зробити заново кольори на листочках.

У колективній грі «Колірне коло дружби» учитель пропонує учням розглянути картки, які є на столі кольоровим боком донизу, у яких один бік зафарбований жовтим, синім і червоним кольорами. Діти витягають картку та утворюють кольорове коло.

У центрі кола ведучий стає із зав'язаними очима, він крутиться і учні хором промовляють слова: «Три чарівні кольори, обері один для гри». Школяр, на якого вказує ведучий, приєднується до нього у центрі кола. Разом вони демонструють картки. Інші діти повинні сказати, що за колір вийде, при змішуванні кольорів, які показані на картках.

Той, хто називає предмет відповідного кольору, отримує картку цього кольору. Відбувається зміна ведучого, який повертається в коло, а кого обрали стає ведучим у грі, і гра відновлюється. Перемогу здобуває той, у кого найбільше кольорових карток.

Цікавими на уроках образотворчого мистецтва є практичні вправи та завдання для вивчення з кольорів (див. Додаток Б).

Учні для гри підсвідомо обирають ті кольори, які відповідають певним дням. За стійким характером дітей, постійністю у думках і вчинках, обираються також ними й постійні кольори. Серед обраних може не бути улюбленого кольору. Для кращого навчання молодших школярів, вироблення у них стійкої пам'яті доцільними є кольорові підручники.

Необхідно приділяти увагу впровадженню елементів диференційованого навчання та індивідуальній діяльності, здійсненню пошукової роботи при дослідженні потрібних прийомів створення малюнків. Учням потрібно сприяти у виконанні практичної діяльності, щоб вони були дослідниками, які є співавторами на уроках образотворчого мистецтва, крім пасивних спостерігачів готової навчальної інформації.

Образотворча діяльність є значним потужним засобом розвитку образотворчих умінь і навичок засобами живопису, сприяє формуванню творчих здібностей і творчого потенціалу школярів.

Такий вид діяльності як малювання належить до найулюбленіших видів образотворчої діяльності учнів. Молодші школярі досить швидко та цікаво малюють предмети або явища природи, завжди беруть участь у певних подіях.

Також захоплюючими для дітей є практичні завдання та вправи, у яких потрібно малювати незвичними художніми матеріалами та інструментами, за допомогою використання пальчиків, долоньок, штампів овочів, зубних щіток, ниток та ін. Тому на уроках образотворчого мистецтва не повинна бути у навчальному матеріалі одноманітність і шаблонність.

Використання нетрадиційних підходів у вивченні живописного образотворчого матеріалу впливає на розвиток особистості кожного школяра. З нетрадиційними художніми матеріалами та техніками в образотворчій діяльності на уроках необхідним є розширення можливостей для учнів при прояві своїх почуттів, відповідного ставлення без врахування обмежень і труднощів.

Здатності, які мають молодші школярі прослідковуються у спроможності до демонстрування власного ставлення до оточуючих завдяки використанню традиційних живописних матеріалів та інструментів, а також можливість до експериментування з кольорами та відтінками, заміни традиційних фарб, пензлів на інші незвичні прилади та створення зображень з використанням власних пальчиків і долонь замість пензликів (Є. Антонович, 2001).

Завдання вчителя у сприянні вдосконалювати практичні роботи молодших школярів, їхні вироби завдяки самостійному вибору, пошуку, експериментальним діям, застосуванню у практичній діяльності різноманітних живописних художніх технік, матеріалів.

З урахуванням того, що образотворча діяльність потребує поступовості у наполегливій роботі, яка повинна виконуватися тривало та ретельно, учнями відчувається захоплення діяльністю, бо є суттю творчого процесу в молодшому шкільному віці.

Виявлення індивідуальності та оригінальності учнів початкових класів визначається ставленням до особливого у своєму оточенні, допомагає проявити творчі здібності та обдарованість. Зміст такої діяльності може бути спрямований на творчий розвиток молодших школярів, у результаті якої

повинні створюватися нові, цікаві живописні зображення, проявлятися в учнів творча уява та фантазія, відбуватися реалізація власних задумів, виявлятися самостійні вирішення під час знаходження засобів живопису при створенні зображень.

Головними ознаками в образотворчій діяльності як виду художнього освітнього процесу на уроках є створення оригінальних самостійних художніх образів у зображеннях, значна роль творчої сфери діяльності над відтворювальними та репродуктивними діями.

Розвиток образотворчих умінь і навичок учнів початкових класів засобами живопису на уроках образотворчого мистецтва базується на прояві емоцій, зацікавленості та бажань дітей. Необхідним є стимулювання школярів у виборі живописних художніх матеріалів та інструментів за своїм бажанням, сміливість у втіленні задумів, доланні труднощів. Серед завдань вчителя є демонстрація практичної художньої діяльності з використанням живописних матеріалів із здатністю її впровадження без певного дотримання правил.

Таким чином, розвиток образотворчих умінь і навичок учнів початкових класів засобами живопису відбувається під час створення зображень у практичній діяльності, сприяє міжособистісній взаємодії з вчителем, однокласниками, самореалізації та самовдосконаленню, відображенню навколишнього світу.

Висновки до розділу 2

Розвиток образотворчих умінь і навичок учнів початкових класів засобами живопису здійснюється переважно традиційними та нетрадиційними методами, прийомами навчання. Необхідність є у правильній методичній організації та проведенні уроків образотворчого мистецтва з метою гармонійного розвитку школярів.

Створення зображень у практичних роботах дітьми під час образотворчої діяльності сприяє тренування їхньої активності. Особливим значенням у практичній діяльності засобами живопису надається формуванню відчуттів сприймання різноманітності кольорів, їхніх відтінків, оскільки саме кольори відіграють вагомую роль серед основних засобів образотворчого мистецтва та є одними з найперших понять, якими оволодівають школярів.

Вивчення кольорів як засобів виразності відзначається специфічними особливостями від понять про однокольоровість через багатокольоровість до окреслення чіткості у співвідношеннях між кольорами, вивчення понять про колорит, законів про поєднання кольорів.

У процесі формування образотворчих уявлень, розвитку уяви, фантазії, творчості молодших школярів, опанування ними образотворчими знаннями, можливостями образного мислення, необхідними є застосування нетрадиційних художніх матеріалів і технік, завдяки яким можна продемонструвати оригінальність у поєднанні матеріалів у практичній діяльності.

Основними завданнями в освітньому процесі є опанування учнями початкових класів теоретичними знаннями та практичними вміннями та навичками під час передавання свого ставлення до оточуючих об'єктів, предметів чи явищ природи завдяки використанню засобів живопису при відтворенні оригінальних художніх образів.

У розвитку образотворчих умінь і навичок молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва вчитель має здійснювати виховання естетичного відношення до змісту образотворчого мистецтва, природи, сприяти у нагромадженні естетичних вражень, формуванні індивідуальних образотворчих інтересів, потреб і здібностей.

Під час малювання живописними засобами учні опановують образотворчими вміннями та навичками правильно зображувати своє ставлення у готових композиціях, які створюються ними при

спостереженнях, прослуховуваннях музичних і літературних художніх творів.

Серед важливих завдань учителя у розвитку образотворчих умінь і навичок засобами живопису на уроках образотворчого мистецтва виявляється у заохоченні учнів до процесу творчості, розвитку творчої уяви та фантазії, сприянні демонстрації мотивів виконувати практичну діяльність, відзначенні активності та старанності учнів, обов'язкового звертання уваги на успіхи дітей та їхні досягнення, спрямування на чіткість і правильність у художніх зображеннях.

ВИСНОВКИ

У дослідженні проблеми розвитку образотворчих умінь і навичок учнів початкових класів засобами живопису, нами зроблені висновки:

1. Проаналізовано, що проблема розвитку образотворчих умінь і навичок учнів початкових класів під час вивчення образотворчого мистецтва у педагогічній науці є необхідною умовою їхнього особистісного розвитку. Поняття практичних умінь є результатом отриманих школярами знань, вміння є тими способами, завдяки яким виконуються дії, які опановують учні, розвиваються вміння з урахуванням сукупності отриманих знань і навичок.

За змістом вміння визначаються як готовність особистості заснована на знаннях здійснювати певну практичну діяльність. Серед основних способів розвитку вмінь є практичні вправи, які передбачають можливості виконання певних дій у звичайних умовах.

Суть практичних умінь і навичок полягає у здатності використовувати отримані теоретичні знання під час практичної діяльності. Саме вміння забезпечують поступовий перехід від репродуктивного рівня виконання практичних дій до застосування їх на творчому рівні.

Поняття «уміння» взаємопов'язується з поняттям «навички», які визначаються як необхідні елементи вмінь. Вироблення навичок у практичній діяльності здійснюється швидше і продуктивніше. Уміння є певною підготовкою учнів до виконання чітких і усвідомлених дій, а навички є невід'ємними автоматизованими діями у практичній діяльності на уроках.

2. Визначено вікові особливості учнів початкових класів у розвитку образотворчих умінь і навичок, що відзначаються широким колом змін, які мають вплив на дітей та розвивають відповідну психологічну сферу. У цей віковий період сприятливим є розвиток образотворчих умінь і навичок учнів початкових класів засобами живопису, оскільки малювання живописними

матеріалами визначається одним із захоплюючих видів образотворчої діяльності.

Суть процесу опанування практичними вміннями та навичками молодшими школярами у надзвичайній сприйнятливості для кращого особистісного відношення в образотворчій діяльності, відображення свого емоційного ставлення до навколишнього світу та образотворчого мистецтва, яке опирається на подальший розвиток творчості дітей.

3. Виокремлено особливості розвитку образотворчих умінь і навичок учнів початкових класів засобами живопису, серед яких важливою є практична діяльність на уроці та створення ефективних умов, коли молодшим школярам надається можливість самовиразитися та проявити творчі здібності.

Значна роль у розвитку образотворчих умінь і навичок учнів засобами живопису належить художньому сприйманню під час ознайомлення з живописними творами. Доцільним є звернення уваги школярів на емоційний зміст творів образотворчого мистецтва, засоби виразності у живописі, якими передається суть зображення.

В образотворчій діяльності значна роль надається вибору художніх живописних матеріалів, спроможності виявляти творчі здібності. Вагомим є вплив змісту живописних творів образотворчого мистецтва у формуванні відчуттів художньої виразності об'єктів і предметів, розвитку образного мислення учнів. Також важливим є зв'язок із зоровим сприйманням, уміти здійснювати спостереження під час милування природою, сприйняття художніх творів, виконання практичних завдань образотворчого змісту.

4. Обґрунтовано зміст розвитку образотворчих умінь і навичок учнів початкових класів засобами живопису, який базується на вивченні конкретних освітніх проблем, зокрема вивченні кольору, композиційних понять, форми, об'єму та просторових відношень. Вагомим положенням у навчанні образотворчого мистецтва є ознайомлення з поняттям кольору та пов'язаних з ним розвитку практичних умінь і навичок.

Серед основних методів і прийомів роботи під час розвитку образотворчих умінь і навичок учнів засобами живопису виокремлюються дидактичні ігри, практичні вправи тощо. Під час здійснення практичної діяльності з кольорами передбачається ознайомлення молодших школярів з традиційними та нетрадиційними живописними матеріалами та техніками малювання.

Під час образотворчої діяльності розвиваються практичні композиційні вміння та навички засобами живопису, основними є вміння виокремити особливості об'єктів і явищ природи, розташування їх на малюнку згідно задуманого за допомогою правил композиції, ігровим методам, практичним вправам образотворчого змісту.

Безперечно, важливим є застосування на уроках образотворчого мистецтва наочних методів, проведення уроків-екскурсій, коли молодші школярі можуть спостерігати за природою, накопичувати власні враження, вибирати цікаву тематику для практичної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аверянова, Н. (2001). Образотворче мистецтво: стан і проблеми вивчення. *Рідна школа, № 1*, 53–55.
2. Андрущенко, І. (2005). Творча діяльність як основа формування естетичної культури особистості. *Рідна школа, 8*, 43-45.
3. Антонович, Є. А. (2001). Художні техніки в школі. К.: ІЗМН, 312.
4. Бабіч, Т. (2007). Що таке творчість? *Психолог, 18-19*, 3-10.
5. Бех, І. (1998). Особистісно зорієнтоване виховання: Науково-методичний посібник. К., 204.
6. Божко, Л.М. (1997). Виховання дитячої уяви у художніх образах. К.: Либідь, 108.
7. Вікторенко, І. (2003). Особливості образотворчої діяльності молодших школярів. *Рідна школа, №4*, 61–63.
8. Волкова, Н. П. (2001). Педагогіка: посібник. К.: Академія, 576.
9. Волобуєва, Т. (2005). Розвиток творчої компетентності школярів. Х.: Основа, 112 .
10. Волощук, І. С. (1998). Методи розвитку творчих здібностей учнів молодшого шкільного віку. К.: Ін-т педагогіки АПН України, 160.
11. Гайдук, В. (2013). Процес формування практичних умінь і навичок на заняттях з технологічного практикуму. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного ун-ту ім.П.Тичини. Ч. 3*. 112-116.
12. Гончаренко, С. У. (1997). Український педагогічний словник. К.: Либідь, 375.
13. Давидов, В. В. (1998). Новий підхід до розуміння структури та змісту діяльності. *Психологічний журнал, № 6*, 20–27.
14. Данилова, Л. (2002). Як розвивати пізнавальну активність учнів. *Рідна школа, 6*, 18.
15. Демченко, І. І. (2003). Творчий розвиток учнів початкової школи засобами образотворчого мистецтва. *Початкова школа, 7*, 22-23.

16. Демченко, І. І. (2003). До питання розвитку художньої творчості учнів початкової школи. *Рідна школа, № 2*, 45–47.
17. Деркач, Л. (2013). Диво дитячої творчості. *Початкова школа, 4*, 31-33.
18. Джола, Д. М. (1998). Теорія і методика естетичного виховання школярів. К.: Либідь, 126.
19. Дідик, О. В. (2010). Казкова подорож на уроках образотворчого мистецтва. *Розкажіть онуку, 3*, 34-44.
20. Дідик, О. В. (2013). Незвичайні художники. *Розкажіть онуку, 19-20*, 144.
21. Задорожний, В. І. (2002). Уроки образотворчого мистецтва. К.: Знання, 151.
22. Запаренко, В. С. (2010). Енциклопедія юного художника. К.: Нац. проект, 240.
23. Зязюн, І. А. (1998). Виховання естетичної культури школярів. К., 156.
24. Калінченко, І. (2012). Значення дидактичних ігор для розвитку пізнавального інтересу. *Початкова освіта, 17*, 5.
25. Кардашов, В. М. (2007). Теорія і методика викладання образотворчого мистецтва: навч. посібник. К.: Слово, 296.
26. Коломієць, С. В. (2014). Майстряга пензля. *Розкажіть онуку, 8*, 51-52.
27. Ковальчук, В. (2012). Психолого-педагогічні умови розвитку творчої особисті. *Обрії, 2*, 47-49.
28. Коновець, С. В. (2000). Образотворче мистецтво в початковій школі. К.: Знання, 80.
29. Конопко, О. (2000). Перші кроки до мистецтва. *Початкова школа, №3*, 25–28.
30. Котляр, В. П. (2006). Основи образотворчого мистецтва і методика художнього виховання дітей. К.: Кондор, 200.

31. Красовська, О. (2013). Методи мистецького навчання молодших школярів у змісті професійної підготовки майбутніх вчителів початкової школи. *Нова педагогічна думка*, 3, 52-56.
32. Красовська, О. О. (2001). Образотворче мистецтво з методикою викладання у початковій школі: навч.-метод. посібник. Рівне, 144.
33. Кулагіна, І. Ю. (2010). Вікова психологія. К.: Кондор, 335.
34. Кульчицька, О. (2007). Діагностика рівня розвитку творчих здібностей. *Обдарована дитина*, № 1, 42–44.
35. Куріпта, В. І. (2010). Дидактичні ігри на уроках образотворчого мистецтва. *Розкажіть онуку*, 3, 30-33.
36. Литвиненко, С. А. (2005). Малювання як засіб розвитку творчості молодших школярів. *Запоріжжя*, 79–83.
37. Лук'яненко, М.С. (2002). Розвиток творчого мислення молодших школярів. *Обдарована дитина*, 5, 16-17.
38. Любарська, Л. (2002). Уроки образотворчого мистецтва *Початкова школа*, №9, 50–55.
39. Малафіїк, І. В. (2005). Дидактика: навч. посіб. К.: Кондор, 398.
40. Мандзій, П. О. (2001). Вплив образотворчого мистецтва на інтелектуальний розвиток учнів. К.: Наук. світ, 245.
41. Масол, Л. М. (2006). Методика навчання мистецтва у початковій школі. Харків: Харвест, 256.
42. Масол, Л. М. (2006). Загальна мистецька освіта: теорія і практика: монографія. К.: Промінь, 432.
43. Падалка, Г. М. (2008). Педагогіка мистецтва. Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін. К.: Освіта України, 274.
44. Помиткін, Е. О. (1996). Духовний розвиток учнів у системі шкільної освіти. К.: ІЗМН, 164.
45. Рагозіна, В. (2001). Особистісно-зорієнтований підхід до діагностики розвитку учнів у процесі художньо-естетичного виховання. *Рідна школа*, 1, 50-53.

46. Решетило, О. (2013). Країна кольорів. *Розкажіть онуку, 5-6*, 119-120.
47. Роменець, В. А. (2004). Психологія творчості: Навчальний посібник. К.: Либідь, 288.
48. Рудницька, О. П. (2005). Педагогіка: загальна та мистецька. Навчальний посібник. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 360.
49. Савченко, О. Я. (1997). Сучасний урок у початкових класах. К.: Магістр, 255.
50. Савчин, М. В. (2007). Педагогічна психологія: навч. посібник. К.: Академвидав, 422.
51. Скрипченко, О. В. (2005). Психічний розвиток учнів. К., 104.
52. Стецько, Н. (2005). Розвиток художньої уяви на уроках образотворчого мистецтва. *Початкова школа, 1*, 16-19.
53. Сухомлинський, В. О. (2012). Серце віддаю дітям. Київ: Акта, 564.
54. Терещенко, І. І. (1999). Творчість та педагогіка завжди разом. *Педагогічна робота, №1*, 6–8.
55. Томашевський, В. (2000). Розвиток творчих здібностей учнів на уроках образотворчого мистецтва. *Рідна школа, 4*, 48-49.
56. Томашевський, В. (2000). Проблема та умови організації творчої роботи на уроках образотворчого мистецтва. *Рідна школа, 9*, 66-67.
57. Трофімов, Ю. Л. (2012). Психологія: Підручник. К.: Либідь, 558.
58. Трухін, І. О. (2004). Основи шкільного виховання : навч. посіб. К.: Центр навчальної літератури, 368.
59. Фіцула, М.М. (2006). Педагогіка: навч. посіб. К.: Академвидав, 560.
60. Янковська, І. М. (1997). Формування навчально-пізнавальних умінь у молодших школярів засобами образотворчого мистецтва. *Мистецтво в школі. Зб. статей. К.: УДПУ ім. М.П. Драгоманова. Вип. 2.* 104-110.

ДОДАТКИ

Додаток А

ХУДОЖНІ ЗАСОБИ ЖИВОПИСУ**- колір**

- як головний компонент живопису. Сполучення кольорів у картині створює її колорит. Колір у живописі є головним способом зображення;

- фактура

- різні способи накладання фарб. Розрізняють заглажену і не заглажену фактуру;

- світлотінь

- співвідношення світла і тіні в картині. Вона використовується як спосіб зображення, створюючи ілюзію простору, підкреслює центральні частини художнього образу, ;

- малюнок

- один з найбільш виразних засобів у живописі;

- перспектива

- спосіб створення просторового ефекту на площині. Історія живопису знає пряму і зворотну перспективу (ікони).

- ритм

- як композиційний спосіб також використовується при створенні мальовничих образів

Додаток Б

Дидактичні ігри, практичні вправи та колективні ігрові завдання із використанням засобів живопису

Гра «Відгадайте кольори»

І небо, і струмок, і пролісок у квітні – неначе очі мамині... (блакитні)

Пройшли дощі, і стало все казковим, і навіть кущ бузковий став ... (бузковим)

Достає колосок і підкручує вусок. Із зернятка хліб росте, бо зернятко ... (золоте)

Наш білесенький Мурко потягнувся за пиріжком. Довелось у попіл впасти – вже наш котик ... (попелястий)

Ось квадратик на квадраті, бо штанці мої ... (картаті)

Для ворони є забава – походжає, наче пава. Бо купили тій вороні чобітки, як жар ... (червоні)

Сивий лис казав синку: – Слухай загадку таку: Був колись я молодий і такий, як ти, ... (рудий)

Виправ іграшку я з милом, став мій зайчик зовсім ... (білим)

У сестрички гарна кофта. Мов кульбаба, кофта ... (жовта)

Виступають коні в парі – не коричневі, а ... (карі)

А якої ж зебри масті? Чорно-білі? Ні, ... (смугасті)

Ми засмагли на лимані, стали щоки в нас ... (рум'яні)

В лісі бачили поганку. Не чіпали цю панянку, щоб не трапилась біда, бо поганка ця ... (бліда)

Практичні вправи

Вправа 1. Запропонуйте дітям протягом хвилини дивитися на різнокольорові картки (7x7см).

Мета вправи: дати можливість учням зжитися з кольорами, привчити очі до сприйняття різнобарв'я.

Учитель говорить: придивіться до кольорів, доторкніться до них пальчиком, розкладіть на парті у будь-якому порядку.

Вправа 2. Розкладіть картки в довільному порядку, придивіться до них. Візьміть у руки той колір, який вам сьогодні найбільше до вподоби, з яким хочеться подружитись, побути з ним довше.

Вправа 3. Швидке схоплення карток із зображенням 5 цифр на кольоровому тлі. Діти протягом 5 секунд дивляться на картку і потім записують, які цифри запам'ятали.

Краще запам'ятовуються ті цифри, які записані улюбленими кольорами, або кольорами, що відповідають дню, в який проводилася вправа.

Вправа 4. Щодня вчитель вивішує на дошці аркуш паперу (25x40см) такого кольору, який сьогодні день. Діти мимоволі сприймають цей колір, живуть і працюють з ним.

Вправа 5. Школярі слухають музику і беруть у руки картку того кольору, в який вони цю музику хочуть «зафарбувати». Втім, що музика має свій колір, діти досить серйозно впевнені і можуть довести свої переконання. Таку музичну паузу для відпочинку можна проводити на уроках почергово з фізкультхвилинками.

Вправа 6. Учитель пропонує учням узяти в руки кольорову картку, кілька секунд її роздивлятися, а потім заплющити очі і в уяві зберегти цей колір, поступово «розливши» його в довкілля. Через хвилину розплющити очі і дати відповідь на такі запитання: Кому вдалося уявити весь світ зеленим? Кому частково це вдалося? Кому «перешкоджали» інші кольори? Які? Хто не зміг побачити із заплющеними очима зелень?

Додаток В

Плани-конспекти уроків з образотворчого мистецтва з використанням засобів живопису

Тема. «Осінь за вікном».

Мета: ознайомити з поняттям глибини простору та її особливостями, навчати учнів передавати на малюнку глибину простору, звернути увагу дітей на виражальні можливості кольору, його відтінки, удосконалювати вміння передавати стан зображуваного пейзажу; розвивати творчу уяву, зорову пам'ять, спостережливість; виховувати художньо-естетичне сприймання навколишнього світу.

Обладнання: підручник, альбом, живописні матеріали та інструменти, наочність виготовлення поетапності зображення композиції, готова композиція, додаткова наочність, аудіозапис осінніх мелодій.

Тип уроку: комбінований.

Хід уроку

1. Організація класу до уроку.

1.1. Створення сприятливого психологічного комфорту.

- Діти, доброго дня! Сідайте, будь ласка. Я сподіваюся, що наш урок буде цікавим, приємним і незабутнім. Будьмо уважні та старанні!

1.2. Перевірка готовності учнів до уроку.

- Перевірте для початку, чи на партах все в порядку. Приготуйте до уроку альбом, пензлики, фарби, простий олівець, гумку, палітру та серветки.

2. Актуалізація опорних знань учнів.

2.1 Вступна бесіда з учнями.

- Діти, яка зараз пора року? (*Осінь*)

- Кожній порі року відповідають певні кольори. Як ви думаєте, чому осінь називають «золотою», «щедрою», «багатою»?

- Що стає з листочками дерев, кущів восени?

- Якими кольорами, барвами багата осінь? До яких кольорів вони належать?

- Що роблять люди восени на полях, у садах?

- Що роблять тварини восени?

2.2. Створення проблемної ситуації.

- А щоб дізнатися, про що саме ми будемо говорити на уроці, відгадайте загадку:

В жовте лист пофарбувала, урожай з полів збрала.

Золотила вербам коси, чарівна цариця - ...(Осінь)

- Так, правильно. Це осінь.

2.3. Оголошення теми уроку і мотивація навчальної діяльності учнів.

- Ми будемо малювати осінній пейзаж, вчитися за допомогою кольору передавати цю чудову пору року. А тема нашого уроку «Осінь за вікном».

3. Вивчення нового матеріалу.

3.1. Розповідь вчителя.

- Осінь дивує своєю красою. Найбільш чарівним і гарним є осінній ліс, парк, сад. У них усе навкруги змінюється на багряне, яскраве, золотисте. Чудово, наче в казці!

- Усе навколо виблискує під яскравими промінчиками лагідного сонечка. Скоро не почуємо пісень дзвінкоголосих пташок. Оскільки саме восени птахи збираються зграйками та відлітають у теплі краї.

3.2. Робота з додатковою наочністю

- Розгляньте уважно малюнки, які намальовані фарбами. Це осінні пейзажі. Скажіть, а що таке пейзаж?

- Які кольори переважають на цих картинах? Як їх можна назвати одним словом?

- Які кольори називають теплими?

- Яким кольором зображено небо на малюнках? До яких кольорів він належить?

- Які емоції викликають у вас ці осінні пейзажі?

- Які відтінки переважають на першому малюнку?

- А які на другому?

- Подивіться, як за допомогою кольорів можна зобразити пейзаж, викликати незабутні почуття та емоції. А для цього крім кольорів використовують також глибину простору.

3.3. Робота з підручником.

- Відкрийте свої підручники. Зверніть увагу на малюнки, де художники чітко створюють глибину простору.

- Діти, чим об'єкти у природі віддалені, тим меншими і вище розташованим здаються. Ті об'єкти, що ближче, частково загороджують ті, які далі.

- Коли на картині зображують річку або стежку, чим далі вони знаходяться, тим вони здаються вужчими.

- Разом з віддаленням змінюється і колір об'єктів зображення, він світлішає і має холодні відтінки.

- Малюючи свою композицію, не забувайте про ці особливості у глибині простору.

4. Вступний інструктаж. Демонстрація та пояснення виконання готової композиції.

4.1. Поетапне зображення композиції вчителем з поясненням.

- Спочатку малюємо лінію горизонту, яка розділяє небо і землю.

- На передньому плані малюємо дерева, кущі. Визначаємо місце їхнього зображення. На дальньому плані малюємо дерева меншими за розміром.

- Далі можемо зобразити річку, небо. Деталізуємо композицію.

- Не забувайте, що дерева, які розташовані далі є меншими і вище розташовані. Деревта і кущі, які є ближчими, частково загороджують ті, що далі.

- Малюючи річку не забувайте, чим далі вона від нас, тим вона звужується. Разом з віддаленням змінюється колір дерев, їх відтінки, стають світлішими.

- Потім ми у малювання композиції деталізуємо її. Ви повинні намалювати листочки дерев, траву, кущі, річку.

- Малюючи композицію використовуйте теплі кольори осені.

- Пропоную вам відтворити власні спостереження, уявляти, використовувати фантазію і творчість.

4.2. Практична робота учнів.

- А зараз починайте працювати.

4.2.1. Індивідуальна допомога окремим учням.

- Якщо у когось виникнуть якісь запитання, чи труднощі – підніміть руку, я підійду і допоможу вам.

4.3. Оцінювання, коментування та виставка найкращих робіт учнів

- Діти, продемонструйте малюнки усім. Хто отримав сонечко, вийдіть з малюнками до дошки. Це найкращі роботи. Вони акуратні, естетичні та виконанні з творчим підходом. Молодці! Сідайте.

5. Підсумок уроку.

5.1. Підсумкова бесіда.

- Діти, урок підходить до завершення. Яка тема сьогоднішнього уроку? Що ми малювали на уроці?

- Які кольори вами використовувалися? Назвіть теплі кольори.

5.2. Прибирання робочих місць

- Приберіть своє робоче місце, протріть парти чистою серветкою та вимийте руки.

5.3. Домашнє завдання

- Хто не встиг завершити малюнок, продовжить роботу дома.

- Дякую усім за старанність та активність. Мені було приємно з вами працювати. До побачення!

Тема. Гармонія споріднених кольорів. Створення композиції «Весняна галявина».

Мета: закріпити знання учнів про виражальні можливості кольору; ознайомити з елементарним поняттям гармонії споріднених кольорів; розвивати образне мислення, асоціативну пам'ять, відчуття кольору; виховувати охайність під час роботи; формувати естетичне сприйняття творів мистецтва.

Обладнання: підручник, папір для малювання, живописні матеріали та інструменти, колірне коло, репродукції картин.

Тип уроку: комбінований.

Хід уроку

1. Організація класу до уроку.

1.1. Створення сприятливого психологічного комфорту.

- Добрий день, діти!

Ось дзвінок сигнал подав для роботи час настав

Будемо всі ми працювати і цікаве, щось вивчати.

1.2. Перевірка готовності учнів до уроку.

- На партах у вас повинні бути папір для малювання, простий олівець, кольорові олівці, гумка.

2. Актуалізація опорних знань.

2.1. Вступна бесіда

- Діти, які ви знаєте основні кольори? Назвіть їх.

- Чому ми їх називаємо основними?

- А як називаються кольори які утворюються шляхом змішування основних кольорів?

- Хто може навести приклади таких кольорів?

- Діти, а хто мені скаже, що таке композиція?

- Які ознаки приходу весни ви мені можете назвати?

- А які весняні квіти ви знаєте?

2.2. Створення проблемної ситуації

- Для того, щоб дізнатися якою буде тема нашого уроку послухайте уважно загадку.

Тепло стало надворі. Синє небо угорі. Сонце промінь шле землі,
Прилітають журавлі. Вже у лісі там і тут перші проліски цвітуть.
Кучерява, запашна в гості йде до нас ... (Весна)

- Правильно, це весна.

2.3. Оголошення теми та мотивація навчальної діяльності.

- Отже, сьогодні ми з вами будемо говорити про весну, про багатство кольорів і відтінків, які вона нам дарує. І тема наша сьогоднішнього уроку «Весняна галявина».

3. Вивчення нового матеріалу.

3.1. Розповідь учителя.

- У природі є безліч кольорів і відтінків. Значно більше, ніж може розпізнати людське око. І яких тільки фарб не приносить з собою весна! Різнокольоровими стають дерева й кущі. Художники кажуть, що ця різнобарвність природи дуже гармонійна. Що ж таке гармонія?

Гармонія – це узгодженість, поєднання кольорів.

Роботи, засновані на гармонії кольорів, завжди справляють на глядачів приємне враження. Сьогодні ми поговоримо про гармонію споріднених кольорів, тобто кольорів, які розташовані поруч з іншими кольорами у колірному колі.

- Ось погляньте на дошку і подивіться, як виглядає колірне коло. «Батьками» всіх кольорів є червоний, жовтий і синій, тобто основні кольори. У кожного з них є споріднені, наближені кольори.

- Як ви розумієте слово споріднений?

- Ми вже визначили з вами значення слова споріднений, а тепер дізнаємося, що таке споріднені кольори?

- Погляньте ще раз на дошку – споріднені кольори в червоного кольору (помаранчевий, фіолетовий), синього (зелений, блакитний), жовтого (зелений, помаранчевий).

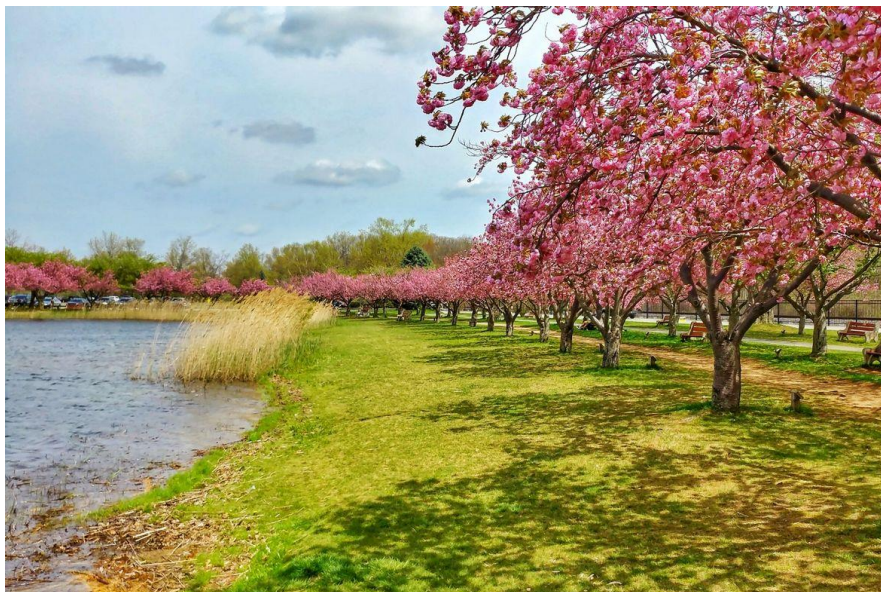
Гармонійне поєднання кольорів отримують із відтінків, розташованих близько один від одного у колірному колі.

При змішуванні основного кольору з похідними утворюються кольорові відтінки. Наприклад: поєднання червоного з помаранчевим утворює червоно-помаранчевий колір, а поєднання зеленого і жовтого – жовто-зелений.

3.2. Робота з додатковою наочністю.

- Погляньте на ілюстрації на дошці. Яку пору року зображено на цих картинах?

- Що зображено на першій картині?

- Діти, погляньте, будь ласка, на наступне зображення.

- Які почуття викликає у вас ці зображення?

- А тепер погляньте, будь ласка, на наступні дві картини.

- Що зображено на цій картині?

- А що зображено на цій картині?

- Яка з цих двох картин вам більше подобається? Чому?

3.2. 1 Фізкультхвилинка

3.3 Робота з підручником.

- Учні, відкрийте свої підручники на сторінці 93.

- Подивіться, будь ласка, на малюнки, які там зображено. Які ознаки весни зобразив художник на картинах?

- Які кольори використав художник для зображення другої картини?

- Які почуття у вас викликає ця картина?

4. Вступний інструктаж і практична самостійна діяльність учнів.

4.1 Поетапне зображення композиції вчителем з поясненням.

Сядьте рівно і уважно слухайте, що вам потрібно робити.

- Сьогодні ми з вами спробуємо намалювати весняну галявину, на якій намагатимемося відобразити всю гармонію весняних кольорів, ми зображатимемо весняні квіти, дерева, ясне небо і сяюче сонечко.

1) Спочатку аркуш паперу розміщуємо горизонтально. Тепер потрібно визначити лінію горизонту і місце розміщення елементів малюнку на аркуші паперу, а саме в центрі композиції – квіти, на дальньому плані дерева.

2) Спочатку малюємо стебла і квіти, на дальньому плані зображаємо стовбури майбутніх дерев. Малюнок виконуємо легкими лініями.

3) Потім малюємо пелюстки і листочки квітів, промальовуємо гілки дерев. Там де мають бути зображені дерева, легкими лініями зображаємо форму крони, лінії наносимо легко, схематично, бо потім їх потрібно стирати. У верхній частині аркуша зображаємо хмаринки.

4) На наступному етапі ми детально промальовуємо форму квітів, домальовуємо гілки на деревах і крону на ялинках, стираючи при цьому непотрібні лінії. За хмаринками, ми малюємо сонечко.

5) Після того як ви нанесете контури елементів малюнка, потрібно їх розфарбувати фарбами та пензликом.

- Щоб розфарбувати нашу композицію, нам потрібно використати декілька кольорів. Як ви вважаєте які це кольори?

Ви можете дивитися на мій малюнок або придумати і додати якісь свої елементи. Потрібно пам'ятати, що ті елементи малюнку, які заходяться на передньому плані – у нашому випадку це підсніжники, значно більшого розміру, ніж ті, які розміщені на дальньому плані.

4.2 Практична робота учнів

4.2.1 Фізкультхвилинка (пальчикова гімнастика)

- А зараз ми з вами проведемо пальчикову гімнастику, тож вийдіть, будь ласка з- за своїх парт і повторюйте за мною.

1. “Миємо руки”: ритмічно потираємо долоні, наче миємо руки.

Узяли духмяне мило, добре руки з ним помили.

2. “Струшуємо водичку з рук”: пальці стиснути в кулачок, потім з силою випрямити їх, наче струшуючи водичку.

Полетіли від води бризки з рук туди-сюди.

3. “Витираємо руки”: енергійні рухи імітують почергове витирання кожної руки рушником.

Рушничок я свій беру, швидко ручки обітру.

4.3. Індивідуальна допомога окремим учням.

-А тепер сідаємо і починаємо працювати, якщо в когось виникнуть запитання – підніміть руку, я підійду і допоможу.

4.4 Оцінювання, коментування, виставка найкращих робіт.

- Усі закінчили свою роботу, відклали олівці і уважно слухаєте мене. Прошу перший ряд показати свої роботи другому і третьому, другий ряд, покажіть роботи першому і третьому, третій – першому та другому.

- Молодці, а зараз ті діти, які отримали кольорові квіточки, вийдіть до дошки зі своїми роботами.

- Це найкращі роботи, ви дуже добре впорались із завданням, у ваших роботах дотримана техніка виконання, вони охайні, а також кожен з вас вніс у свій малюнок частинку власної творчості

- Також ви дуже гарно зобразили прихід весни на своїх малюнках, ваша галявина бує квітами і приносить весняний настрій.

- Всі інші хто отримав білі квіточки не засмучуйтеся, у вас також хороші роботи, але вам потрібно більше старатися, бути уважнішими та охайнішими, і у вас обов'язково на наступний раз все вийде.

- А ті, хто не встиг виконати свої роботи, завершіть їх вдома.

5. Підсумок уроку.

5.1. Підсумкова бесіда.

- Яка була тема сьогоднішнього уроку?

- Які кольори називають спорідненими?

- Що таке гармонія?

- Що ми сьогодні зображували на уроці?

- Які кольори ми використовували?

5.2 Прибирання робочих місць

- Молодці! Приберіть, будь ласка, свої робочі місця.

5.3 Домашнє завдання

- Завершіть роботи, хто не встиг цього зробити.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

М.П. Дроздич В.Р.
(підпис)